

MAGYAR
AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ.
A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYI
OSZTÁLY KÖZLÖNYE.

III. KÖTET.

1864.

II. SZÁM.

AZ ILIÁS SZERZŐJÉNEK EGYSÉGÉRŐL.

SZÉKFOGLALÓLAG ÉRTEKEZETT

TÉLFY JÁNOS L. TAG.

Tekintetes Akademia! Hódolva a Tek. Akademia szabályainak, melyeknél fogva mindegyik választott tagja köteles egy év lefolyta alatt székfoglaló beszédet tartani, czélszerűnek látom, a classica philologia egyik fontos kérdésének tárgyalásával föllépni s az *Iliás szerzőjének egységét* megmutatni.

Századokon át erősen állt a hit, hogy az Iliás és Odyssea Homértól származnak. Azonban 1715-ben megjelent *Hédelin* munkája : *Conjectures académiques ou dissertations sur l'Iliade*, melyben állítja, hogy Homér nem költötte az Iliást és Odysseát; hogy ő soha sem élt, s hogy a neve dalnokot jelent.

Miután *Hédelin* értelmében *Bentley* és *Giambattista Vico* tovább fejlesztették e kérdést, föllépett 1795-ben *Wolf Frigyes Ágoston* nevezetes munkájával „*Prolegomena ad Homerum*,” melyben ezeket tanítja : a homéri költemények keletkeztek még nem volt elterjedve az írás használata, s ama költemények több nemzedéken keresztül csak szóbeli hagyomány által őriztetek meg; — az Iliás és Odyssea nem származnak ugyanegy szerzőtől, hanem különféle időkorból, úgy hogy az Odyssea legalább egy századdal később keletkezett mint az

Iliás; — az Iliásnak különféle szerzői voltak, mert mindegyik költemény eredetileg több önálló dalból állt, melyeket azután a rhapsodok (ῥαψωδοί) az alaprajz szélesbitése által tovább szőtték, a Pisistratidák korában pedig a diaskevasták (διασκευασταί) másként elrendeztek, látszólagos hézagaikat kikapótolva, az összefüggéseket háborítani látszó helyeket kiküszöbölve s közbetoldások által változtatva; utánok pedig a kritikával foglalkozó férfiak összhangú szerkezetbe öntötték, úgy, hogy eredeti alakjokat többé nem ismerhetjük.

Azóta számosan tárgyalták e kérdést, részint Wolf híveinek vallva magokat, részint öt ostromolva.

Tisztába hozandó e tárgyat, évek óta keresem össze mind azon ellenvetéseket, melyeket a philologok Homér személyisége ellen szoktak fölhozni, s úgy találom, hogy azok mind alaptalanok. Elő fogom tehát adni ezeket az ellenvetéseket, s mindegyike után az én czáfolatomat is.

Az ellenvetések pedig vagy *általánosak*, melyek a homéri kor erkölceiből, szokásaiból, intézményeiből s egyéb körülményeiből merítettnek, vagy *különösök*, melyek az Iliás és Odyssea szerkezetére, sajátságaira hivatkoznak.

Értekezésem első részében tehát az *általános*, s másodikában a *különös* ellenvetéseket iparkodom megczáfolni; de ezeknél csak az Iliásra szoritkozom, nehogy értekezésem a kellő mértéket túlhalaladja.

ELSŐ RÉSZ.

Általános ellenvetések.

1-ső **Ellenvetés.** *Az Iliást és Odysseát, tekintve terjedelmeket, nem lehetett írás segítségével szerkeszteni. Bizonyos pedig, hogy a spartai Lykurg kora előtt semmi nyomára sem akadhatni valamely homéri kéziratnak; miből következik, hogy Homér nem élt írással, annál kevésbbé, mivel az írásról legkisebb említést sem tesz. Hozzájárul, hogy a papyrnövény és az állatbőrök nagyon későn kezdtek az írás anyagául használtatni, mert eleinte kövekre, fémekre s más kemény és tartós tárgyra írtak az emberek. Lehetlen pedig, hogy Homér 15,000*

sort köre vagy fémre írt volna. Végre Josephus Flavius nyíltan mondja (Cont. Apion. I. 2.), hogy a görögök a trójai háború korában nem ismerték még a betűket, s hogy Homér nem foglalta írásba munkáit, και φασιν οὐδὲ τοῦτον ἐν γραμμασι τὴν αὐτοῦ ποιῆσιν καταλιπεῖν, ἀλλὰ διαμνημονευομένην ἐκ τῶν ἀσμάτων ὕστερον συντεθεῖναι, και διὰ τοῦτο πολλὰς ἐν αὐτῇ σχεῖν τὰς διαφορίας.

Mikor hozattak legyen be a betűk Görögországba, arról magok a görögök sem tudtak bizonyost mondani; abban még is minden görög író megegyezett, hogy a betűk még az őskor homályában hozattak be hozzájuk; következöleg írásra is kellett azonnal használtatniok, különben nem tulajdonítottak volna nekik oly nagy fontosságot. — Ha Lykurg korában létezett már homéri kézirat, következik, hogy Homér is élt írással; mert Lykurgot úgy rajzolja Herodot (I. 65.) mint Leobot király nagybátyját és mentőjét, ez pedig 220 évvel élt az első Olympias előtt; tehát 996-ik év körül Kr. e. Aristoteles (Polit. II. 7, 1.) szerint pedig, ki régi írókra hivatkozik, 880-ik év körül Kr. e. élt Lykurg. És Thukydides (I. 18.) mondja, hogy a spartaiak 400 év óta a peloponézi háború előtt élnek ugyanazon alkotmánynyal (ἐτη γὰρ ἐστὶ μάλιστα τετρακόσια και ὀλίγω πλείω ἐς τὴν τελευταίην τοῦδε τοῦ πολέμου ἀφ' οὗ Λακεδαιμόνιοι τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ χρῶνται). Minthogy pedig ezen alkotmányt Lykurg hozta be; következik, hogy, Thukydides számítása szerint, Lykurg 830—820 körül Kr. e. férfi korában volt. Mind ebből az bizonyos, hogy Lykurg Homért vagy megelőzte, vagy kortársa volt. Ezt bizonyítja Strabo is, állítván (X. könyv, 4. fejt. 19. §. p. 738), hogy Homérnak személyes összejövedele volt Lykurggal. Ha tehát Lykurg Kis-Ázsiából Homér munkáit kéziratban hozta, azaz, ha Lykurg korában már kéziratok léteztek, (Plutarch: Lykurg. IV, 5—6.) miért nem írhatta volna Homér is, Lykurg kortársa, saját munkáit? Hogy az írás használata akkor már igen elterjedt volt, Lykurnak ama rendeletéből is kitünik, melyben megtiltja a spartaiaknak törvényeit írásba foglalni. Μὴ χρῆσθαι νόμοις ἐγγράφοις. (Plutarch: Lykurg. XIII. 3.) Miként jöhetett volna ő ilyen gondolatra, ha az írás általános használatát nem látta? Igaz ugyan, hogy mind Homér mind Lykurg koráról nagyon eltérök a régiek véleményei; de innen távolról sem következik, hogy nem voltak

kortársak; hanem az, hogy, ha Homér élt korában, úgy Lycurg is élt korábban; ha amaz későbbben, úgy emez is. A dolog veleje az, hogy ők kortársak voltak, a mit Cicero is bizonyít, mondván: „Multis ante saeculis Lycurgum, cujus temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc Urbem conditam traditur.“ (*Tusculan. disput.* V, 3, 7.).

Az sem áll, hogy Homér munkáiban sehol sem tétetik említés az írásról. Az Iliász VI. énekében olvassuk, hogy Prötus Bellerophont halálra szánván Jobáteshez küldötte Lykiába s (186, 187.) „adott neki veszélyes jegyeket, *írván* összetett táblán sok lélekvesztőt“

πόρην δ' ὄγε σήματα λυγρά,

γράφας ἐν πίνακι πικτικῷ θυμοφθόρα πολλά.

Homér személyiségének ellenei azt mondják erre, hogy a *γράφας* szó nem foglalja magában *szüükségkép* az írás eszméjét, hogy oktalanság volt volna Prötus részéről ismert betűkkel írt levelet adni Bellerophon kezébe, melyet ez könnyen olvashatott volna, s hogy azon *veszélyes jegyek* nem voltak betűk, hanem valószínűleg olyan jelek s hieroglyph vonások, melyek kulcsát csak Prötus családja ismerte. De ők nem gondolják meg, hogy a titkos jelek olvasása sokkal több tanulási fáradságba került és sokkal mélyebb észmüködést tételezett volna föl, mint a betűk ismerete. S azután, ha Prötus azért használt titkos jeleket, hogy Bellerophon ne olvashassa, maguk is fölteszik, hogy tehát Bellerophon a betűírást olvashatta volna. Végre ha megengedjük is, hogy ama jegyek nem voltak betűk, hanem másféle írási jelek, még is constatirozva van, hogy akkor már használatban volt az írás, ha mindjárt hieroglyph is. Következéleg Homér is írhatott akárminő jelekkel; mert a dolog sarka a körül feroz, vajjon képesek voltak-e az emberek a trójai háború korában gondolataikat, érzelmeiket valamely kultárgyon maradandólag kifejezni? Erre igennel kell válaszolniok a homéri egység tagadóinak is, azt mondván, hogy Prötus jelképek által adta tudtára az ő szándokát Jobátesnek. És így nem nyom sokat az, hogy egy-két régi scholiasta szerint a *γράφαι* szó *vésni*-t jelent. Erre annál kevésbbé lehet támaszkodni, mivel más régi görög scholiasták (*Bekker: Scholia in Homeri Iliadem.* VI, 169. v.) *betűírást*

vagy az egyiptomiáknál szokásos *szent állatképeket* értenek e szó alatt.

Egyébiránt, ha Prótus nem akarta, hogy Bellerophon a levél tartalmát olvassa, bizonyosan bepecsételte azt. Hiszen Herodotból (I, 195.; II, 121.; VII, 69.) tudjuk, hogy már az egyiptomiak és babyloniak használták a pecséteket és pecsétgyűrűket. Pausanias pedig világosan mondja (I, 17, 3.), hogy a hellenek közül már Minosnak volt pecsétgyűrűje.

De vannak világos bizonyságok is arra, hogy Homér korában már divatos volt az írás. A Herodotnak tulajdonított homéri életrajzban olvassuk, hogy Thestorides megigérte Homérnak az eltartást, ha megengedi, hogy költeményeit *leír-hassa*; és Diodor mondja (III. k. 67. fej.), hogy Pronapides, Homér tanítója, pelasgi betűkkel élt: (*ὁμοίως δὲ τοῦτοις χρήσασθαι τοῖς πελασγικοῖς γράμμασι τὸν Ὀρφέα, Προναπίδην τὸν Ὀμήρου διδάσκαλον.*) Henry Fynes Clinton is (*Fusti Hellenici. The civil and literary Chronology of Greece*) bebizonyította, hogy már 130 évvel a trójai háború előtt írással éltek Görögországban. Későbbben pedig megjelent *Forster*nek híres munkája: *The primeval language traced experimentally through ancient inscription in alphabetic characters; London 1851.*; melyben vizsgálván a sinahegyi föliratokat, bebizonyítja, hogy azok a pusztában 40 évig vándorlott Izraelitáktól származnak, s következőleg 3000 év előtt irattak. Ha tehát az izraeliták, noha Egyiptomban idegenek voltak, annyira szoktak volt már az ott megtanult íráshoz, hogy vándorlásukban életszükségnek tartották, Sina hegyének szikláit tele írni viszontagságaikra vonatkozó történetvázlatokkal; ki higgye, hogy Homér korában, melyet az Iliás halhatatlanná tesz, nem éltek volna már közönségesen írással?

Nem kevésbé csalatkoznak, ha azt gondolják, hogy a papyrnövény leveleire nagyon későn kezdtek a görögök írni. Herodot előadja (V, 58.), hogy a jónok a phoeniciaiaktól kapván a betűket, könyveiket (*βίβλους*) *διφθέρας*-nak (kettős, öszszehajtott bőrnek) nevezik, mivel a papyrnövény ritkasága miatt (*ἐν σπάρτει βίβλων*) kecske- és juhbőrre írtak. Tehát a jónok már a betűk behozatalakor ismerték a papyrnövénynek írásra való használatát, de ritkasága miatt bőrre írtak. Ha pe-

dig ők ezt tehették, miért nem írhatta volna csupán Homér ilyen bőrre munkáit?

Josephus Flavius véleménye azért nem jöhet tekintetbe, mivel ő a görög régiségeket, vallási szempontból, kitelhetőleg becsmérelte. Végre maga Wolf sem tagadja meg Homértől a betűk ismeretét, hanem a velők való használatot. „Ceterum mihi, spero, minus succensebunt, ab Homero non tam cognitionem litterarum quam usum et facultatem abjudicanti.“ (*Prolegomena* 44. l. Új kiad. 26. l.) Furcsa megkülönböztetés. Homér ismerte a betűírást, s még sem élt vele! (V. ö. *Elementa Epigraphices Graecae*. Scripsit Joannes Franzius. Berolini 1840. p. 29—34.)*).

2-dik **Ellenvetés.** Görögországban a legrégebb időktől fogva léteztek dalnokok, kik saját szerzeményű költeményeket szavaltak vagy énekeltek a fejedelmek asztalaíndál, közgyűléseken és a nagyok házaiban. Ők a legnagyobb tiszteletben részesültek, mert őrsei valának a vallási tanoknak, erkölcsi szabályoknak és a népregéeknek. Nagyon valószínű pedig, hogy ők nem szavaltak írás segítségével, hanem elméből. Ezen dalnokoknak nemzedékről nemzedékre hagyományilag átszállott énekeiből szerkesztettek össze Athénben Homér munkái. Nincs tehát okunk hinni, hogy az *Iliás* és *Odyssea* kéziratokból szedettek össze. Ha pedig e munkák csak az emle segedelmével terjesztettek, lehetetlennek látszik, hogy egy egyes ember az egész *Iliást* vagy *Odysseát*, ha szerkesztette is, eszében tarthatta volna. Nincs halandó, a ki képes volt volna oly roppant munkát könnyvélkül elszavalni, vagy azt végig hallgatni. Mi czélből, mi reményben szerkesztett volna tehát valamely egyes ember ily roppant munkát, melynek kezdetét már bizonyosan elfelejtette, midőn a 4-ik vagy 5-ik éneket költötte? Épen azért, mivel a homéri énekek dalnokok által terjesztettek, történt, hogy különféle dalnokok, különféle változással szavalták el ugyanazon részét az *Iliásnak* vagy *Odysseának*, mi lehetetlen fogott lenni, ha e két munka írásba lett volna foglalva. Ezekből világos, hogy sem az *Iliást* sem az *Odysseát* nem szerkeszthette valamely egyes ember.

*)Előadásom után Henszlmann úr azt hozta föl az írás ősrégisége mellett, hogy az egyiptomiak már 3000 évvel Kr. e. éltek betűírással.

Ezen egész ellenvetés azon alapszik, hogy Homér korában nem használtatott az írás. Miután ennek hamisságát megmutattuk, elenyésszik a reá épített okoskodás is. De tegyük föl, hogy akkor még nem léteztek kéziratok. Ha a dalnokok oly nagy tekintélyű férfiak voltak, legalkalmasabb eszközül szolgáltak Homérnak munkái terjesztése- és megörökítésére. Hiszen senki sem állítja, hogy Homér egy nap vagy egy hónap alatt szerkesztette munkáit. Ha csakugyan nem élt írással, úgy egy részlet elkészítése után, elszavalta azt a dalnokoknak mindaddig, miglen meg nem tanulták; azután ismét más részletet költvén, szintén elszavalta nekik megtanulás végett; s így tovább. Nem is volt szükséges, hogy mindegyik dalnok az egész munkát tanulja meg, hanem csak egyik vagy másik részét, úgy, hogy az egész munka el volt közöttök osztva. Ezt elleneink is állítják, mondván hogy a dalnokok egyike mindig a hajók jegyzékét, másika Ulysses elbeszélését Alkinous palotájában, harmadika Patroklus tetteit, negyedike Penelope kérőinek megöletését stb. adta elő. De az ilyen munkának egyes részenkénti előadásából még nem következik, hogy ezen részek nem tettek egy egész munkát. Különböznék az következzenek, hogy sem Virgil *Aeneise*, sem Dante *Divina Comediája*, sem Tasso *Jerusaleme*, sem Klopstock *Messiása*, sem Vörösmartynk *Zalánfutása* nem képeznek egy, ugyanazon szerzőtől származó, egészet; mert azokból is lehet nagyobb részleteket kiszakasztani s külön egész gyanánt elszavalni. — Hogy a dalnokok változtatásokat engedtek magoknak ugyanegy énekrészben, abból nem lehet a kézirat nem-létét következtetni; különben az következzenék, hogy a magyar krónikák sem léteztek szerzőiktől eredt kéziratokban, mert többrendű kiadásaikban *variantes lectiones* találtak. Ez olyan elv, melynél fogva minden munkának szerzői egységét kétségbe lehet vonni. — De miért nem tarthatta volna emléjében az egész Iliást és Odysseát akár maga Homér, akár a dalnokok bármelyike? Ez bámulatos ugyan, de nem lehetetlen. Xenophonból (Symposion III. 5.) tudjuk, hogy Nikerát az egész Iliást és Odysseát bírta könny nélkül elmondani. És *Fauriél* (*Chants populaires de la Grèce moderne*, Páris 1824.) mondja, hogy Görögthonban jelenleg is vak dalnokok roppant, sőt

csudálatos mennyiségű népdalokat tudnak könyv nélkül szavalni. Ezen emlékinségekkel egész Görögönt bejárják városról városra, faluról falura, s mindenütt olyan népdalokat énekelnek, melyek a helybeli körülményeknek leginkább megfelelnek. Legszívesebben hallatják magokat a faluk ünnepein (*πανηγυρις*). Énekeket húros hangszerrel kísérik, mely tökéletesen megegyez a régi görögök lantjával, megtartván nevét (*λύρα*) és alakját. És az *Ἡλιος*, czimű görög hírlapban (1857. 98. sz.) olvastam Zánisz Miklósról, hogy könyv nélkül tudja Görögország költőinek összes műveit, s emlékeztet a hajdani homéridákra, a kik Jónia vak dalnokának verseit szavalják vala. *Ὁ Νικόλαος Ζώνης γινώσκει ἐκ στήθους ἅπαντα τὰ ποιήματα τῶν ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνακαλεῖ τοὺς ἀρχαίους Ὀμηρίδας, οἵτινες ἀπήγγελλον τὰ ἔπη τοῦ τυγλοῦ τῆς Ἰωνίας.*

Kitűnő hallgatóm, Arany László, koszorús költőnk derék fia, figyelmeztetett engem ezen tárgynak valamelyik egyetemi órámban tartott előadása után, hogy Fodor Pál úr, helvét vallású pap Nagy-Várkonyon, ifjabb korában az egész Iliást és Horatiust könyv nélkül tudta; azért mondá, hogy habár elégetik is az Iliász és Horácz költeményeinek minden példányát, ő megőrizte azokat az enyészet ellen.*)

Elleneink, midőn a homéri munkák szerzőjének egységét lehetetlennek állítják, még nagyobb lehetetlenséget akarnak velünk elhitetni. Lehet-e nagyobb képtelenséget gondolni, mint azt, hogy nagyszámú lángeszű és utolérhetetlen költők éltek volna ugyanegy időben, kik gondolataik, képzeteik, fogalmaik s jellemrajzaikban csudálatosan megegyeztek, — kik a népregék roppant tárházából mindnyájan ugyanegy tárgyat, a trójai háborút, ennek is csak egy részét, Achilles haragjától Hektor haláláig választották, — kiknek különálló költeményeik oly jól illettek volna össze, hogy azt valamely rendező egy egészszé olvaszthatta volna, a nélkül, hogy a régi hellenkor éles esze belátná ezen csalárdságot? S lehet-e gondolni, hogy ezen különféle dalnok költők közül egyik sem

*) E tárgy előadásánál felszólalt *Ballagi Mór* úr, figyelmeztetvén, hogy a Talmud nagy része is századokon keresztül az emle által őriztetett meg.

örökítette volna meg a nevét a görög hajdankorban? A régi írók többször említik a rhapsodokat, de egyikről sem mondják, hogy ő a homéri költemények egy vagy más részét költötte. Sőt ellenkezőleg, ha az Iliás- vagy Odysseáról szólnak, mindig Homért, mint egyes személyt, nevezik azok szerzőjéül. Pindar (485. K. e.) Homérra hivatkozik, mondván (Pyth. IV. 276, 277. [493, 494.] vers.) „jól fontold meg Homér azon mondatát is, hogy a derék hírnök minden ügynek legnagyobb tiszteletet hoz.“

Simonides (V. században Kr. e.) chiosi férfiúnak nevezi Homért: A chiosi férfiú egy legszebb verset monda: „milyen a levelek nemzedéke, olyan az embereké is“ idézván az Iliász VI, 146. versét. — Herodot is többször említi Homér nevét; így II, 53. mondja, hogy Homér 400 évvel korábban élt mint ő; II, 117. hogy a *Kypriaka* című költeményt nem szerkesztette Homér; vajjon nem mondhatta-e ezt az Iliász és Odysseáról is, ha nem származtak volna Homértól? Thukydides I, 3. Homérra mint tanúra hivatkozik, ki a görögöket nem nevezte helleneknek, hanem argivok és achivoknak.

Valóban sokkal nagyobb csoda, ha a homéri munkák több szerzőtől származnak, mint ha csupán egy személynek elmeszüleményei. Azért megvallotta maga Wolf is, hogy, ha ő az Iliászt olvassa, oly egységét találja benne a tervnek, oly öszhangzatát az ecsetelésnek, oly állandóságát az egyes jellemeknek, hogy ő kész fölhagyni véleményével, s magára hargszik azon általános hit iránti kételye miatt, mely az egész Iliász teremtőjéül Homért tartja.

3-ik **Ellenvetés.** Rousseau (Sur l' origine des langues) mondja: *Ha Homér korában divatos lett volna az írás, nem is bírhatnók az Odysseát, mert az abban elmesélt dolgok egyikét levél írása által füstbe mentek volna. Ha pedig az Iliás eredetileg írásba foglaltatott, kevésbbé énekelték volna az emberek; a rhapsodok nem részesülendettek oly nagy tiszteletben s nem szaporodtak volna el annyira.*

Ez sem az első, sem az utolsó paradoxon, melyet Rousseau állított. Napjainkban is, hány érdekes bonyodalmakat látunk regények- és szindarabokban, miket egyetlen levél írása, mintegy kardvágással, föloldhatna! s mivel a szerző

ezt nem teszi, következik-e, hogy napjainkban sem divatos az írás? Azután, jóllehet Homér maga írt, nem következik mindjárt, hogy az Odysseában szereplő személyeknek is kellett írni tudniok. Valamint a középkorban leginkább a fejedelmek, országnagyok, harczfiak legtudatlanabbak valának az írás- és olvasásban, a nélkül, hogy azért az írás nem divatos volt a középkorban; úgy lehettek járatlanok a Homér által megénekelt személyek is az írásban, a nélkül, hogy ebből az írás nemléte következne. — Szintoly kíváncsi áll az, mit az Iliásról mond. Vajjon nem énekelik-e napjainkban nem csak a színpadon, de számos más alkalommal is az operákat, noha szövegök írásba foglaltatik? S nem részesülnek-e, legalább fizetésre nézve, az énekesek oly tiszteletben, mint régenten a rhapsodok? Valamint tehát nevetséges volna azt állítani, hogy a Norma vagy Ernáni operák, mivel annyira énekelik az emberek, írásba foglaltatva nem léteznek: oly nevetséges az is, hogy ha az Iliász eredetileg írásba foglaltatott volna, az emberek azt annyira nem éneklendették. S vajjon azon körülményből, hogy Görögországban még máig is a vak dalnokok roppant számú énekeket emléből énekelnek, következik-e, hogy Görögországban nem divatos az írás? Vagy mivel a magyar czigány csupa emléből húzza a legszebb és legnehezebb darabokat, úgy hogy mindenütt bámulattal hallgatja a világ, fogjuk-e állíthatni, hogy a zenejegy-írás nincsen általánosan elterjedve?

4-ik **Ellenvetés.** Hoffmann is (*Allgemeine Monatschrift für Wissenschaft und Liter.* Halle 1852. April. 225—293. l.) ostromolja az írás használatát a homéri korban, mondván: „*az ingadozás, határozatlanság az egyes tételek összekapcsolásában, az aránytalanság azok részeiben, a hosszú incisumok, melyek sokszor az előtételt megfosztják utótételétől, a rövidítések, ismétlések, anacoluthiák, szószaporítások, — mind ez megfoghatlan s megbocsáthatlan volna egy íróban, a ki verseit fölírja s dolgozatát keresztül nézheti, átolvashatja.*“

Ezen ellenvetés azon fölvevésen alapszik, hogy Homérnak a jelenkori szókötés szabályai szerint kellett volna írnia; de így Herodottól, Thukydidestől, Plátótól, Xenophontól, s más görög íróktól is meg kellene tagadnunk az írás

használatát, mivel nálok is fordul elő mind az, mit Hoffmann hibául ró föl Homérnak.

5-ik **Ellenvetés.** „Az aeoli digammát Homér még kimondá a maga verseiben, de a jóniaiak azt soha sem vették föl írott munkáikba, mert ők elszoktak e hangtól még az írás behozatala előtt.“ (Müller: History of the literature of ancient Greece. pag. 38. — Grote: History of Greece. Vol. II. p. 107.)

De honnan tudják azt a philologok, hogy a jónok még az írás behozatala előtt szoktak el a digammától? Épen ezt kellene bebizonyítani. Látták ők a homéri költemények példányát Pisistrat korából? Nem; hiszen ezt már az alexandrini tudósok sem ismerték. Kicsoda állíthatja tehát, hogy a pisistrati példány digammával vagy a nélkül volt írva? És továbbá, tegyük föl, hogy a régi magyar nyelvemlékek, melyekben szintén digamma (V) fordul elő kezdő magánhangzók előtt, elvesztek, s hogy mi csak más régi íróinkból tudnók annak egykori létezését. Helyes volna-e az erre épített következő okoskodásunk: „az előttünk ismert magyar nyelvemlékekben nem találjuk a digammát; következéleg a magyaroknál csak akkor jött divatba az írás használata, midőn ők a digammát már ki nem mondták.“ Ez a legnagyobb ellentétben állna a valósággal. Azért a görög digammára épített alaptalan okoskodás is semmit sem bizonyít az írás használata ellen a homéri korban.

6-ik **Ellenvetés.** *Chios szigetén létezett egy költői nemzetség, testvérület, czéh, mely Homért isteni vagy félisteni törzhősnek (Ἐπὼρνος) tartotta, kit ezen nemzetség tagjai vallásos szertartásaikban tiszteltek, s kinek magasztos nevébe és dicsőségbe minden egyes tag beolvadott. Azért mindegyikök homéridának nevezetett, s úgy egyes mint közös munkáik Homér műveinek tartattak. Az egyéni dalmok neve elenyészik; de a homéridák közös atyja nemzetségről nemzetségre él és növekedik vala dicsőségben, az önmagukat újjáteremtő fainak lángesze által, kik Homért három századdal túléltek.*

Innen semmiképen sem következik, hogy az Iliást és Odysseát nem írta maga a személyes Homér. Strabóból (XIV, 645.) tudjuk, hogy a homéridák Homér költeményeit szóbeli hagyomány által törekedtek föntartani, s azonkívül az epikai

költészetet tovább terjeszteni, új énekeket költve Homér nyelvén és modorában; úgy hogy a Homérnak tulajdonított *hymnuszok* és *epigrammák* tőlük származnak. Suidas szerint azonban a homeridák csupán szavalják vala Homér költeményeit. Sőt ez sem bizonyos, mert némelyek állítják — mondja Suidas —, hogy Chios némberei harcra kelvén a férfiak ellen, kezeseket (*ὄμηρα*) adának egymásnak s kibékülének. Azért utódaik homeridáknak nevezettek. Végre Wolf szerint (*Prolegomena* 166. l. új kiad. 100. l. XXXVII.) a homeridák tudós társulatot képeztek és szórszálhasogatólag foglalkoztak minden kicsinységgel Homér költeményeiben.

Ha tehát nem is tudjuk bizonyosan, mik voltak legyen tulajdonlag a homeridák, miként lehet vitatni, hogy a homéri költemények tőlök származnak?

7-ik **Ellenvetés.** Hoffman így okoskodik: *Homér nem változtathatta úgy a népmondát, melyet a nép hitágazatnak tartott, hogy az Iliás tervének alapvonalait az ő egyedüli tulajdonának tekinthessük. Sőt inkább e nagy költemény fő vonásait a népmondától kölcsönözte; fő vonásai pedig: a királyok viszálya, a görögök csapásai Hector által, a fő bajnokok megsebesülése, a hajók melletti csata, Patroclus halála, Achilles kiengesztelése, Hector halála. Homér tevékenysége tehát ezen tárgyokban nem lehetett átdolgozó, átépítő (umbauend), hanem csak becégző, teljesen fölépítő (ausbauend). Az ilyen tevékenység pedig nem oly nagy fontosságú, hogy az csak egyetlen egy költőnek a tulajdona lehetett volna, főleg olyan korban, midőn a költészeti tehetség messzire és mélyen elterjedt a népben.*

Aláírjuk ugyan, hogy a homéri költeményekben megénekelt tárgyak a népmondából merítették; de azért még elég nagy mezeje volt a költőnek a népmondai anyagot úgy földolgozni, hogy az egészen új költészeti alakban tűnt föl, noha el nem térve a nép hitétől. Következőleg a költő tevékenysége átdolgozó, átépítő is lehetett. Vajjon Horvát Endre, Vörösmarty, Czuczor, Garay, Arany nem merítették-e az anyagot hőskölteményeikhez a történetből és népmondából? De nem volna-e merész állítás, hogy ezért a nevezett költők munkái nem saját teremtséik?

8-ik **Ellenvetés.** Hoffman sürgeti: *Ha Homér költe-*

ményei először az emle által őriztettek meg, gondolnunk kell valamely egyletet, társulatot, tanodát, mely azokat megőrizte. De hogy ezt maga Homér alapította volna, az ellenkezik minden művészet történetével, mely ifjúsága korában mindig valami hagyományost csinál, vagyis, azon dolgozik, mi hagyomány útján fűnáll. Ha tehát Homér adott is irányt valamely tanodának, ez csak korábbi hasonló törekvéseken alapúlhatott. Azaz, ha Homér főleg az Iliás körére utasítá tanodáját, úgy már előtte is kellett e körben a költészeknek működniök, kiknek költeményeik azután Homérhoz jutottak; mert minél tárgyilagosabb a művészet, minő a népéposz, annál többet vesz föl korábbi időkből. S így nem kételkedhetni, hogy Homér nagyobb régi költeményeket, jóllehet módosítva, illesztett az ő munkájába. Következöleg nem állíthatni, hogy az Iliás egyetlen egy költőnek a műve.“

Miért ellenkezzék a művészet történetével, hogy Homér volt az époszi tanodának első alapítója? Hiszen ezt minden intézetre rá lehetne fogni, úgy hogy végtére semmiféle műtanodának nem lehetne alapítója, mert mindig azt vitathatnók, hogy az alapító a hagyomány tetteit, tanait vagy művészeit tárgyalja. Vörösmartyt is megelőzte Horvát Endre, s ezt ismét mások, azaz, Vörösmartynak epikai tevékenysége „korábbi hasonló törekvéseken alapúlt.“ De következik-e ebből, hogy Vörösmarty egész költeményeket vett át korábbi epikusokból?

9-ik **Ellenvetés.** „Lachmann szerint Pisistrat koráig nem képeztek egy egészet sem az Iliás, sem az Odyssea; az Iliás külön énekekből állt, s csak Pisistrat kötötte össze egy rendszerré.“

Következik-e abból, hogy az Iliás sohasem képezett az előtt egy rendszeres egészet? Hogyan köthette volna Pisistrat egy egészszé, ha az elszórt költemények nem képeztek már egyszer egy egészet? Vegyük példában a dolgot. Szabó István az Iliás 1-ső könyvének fordítmányát közölte az Új Magyar Muzéum egyik füzetében; tegyük, hogy mutatványúl a második vagy harmadik könyvet más folyóiratban s ismét más könyvet valamely almanachban közölt volna; s egyszerre találkozik kiadó, ki Szabó Istránnak mindenféle folyóiratokban elszórt Iliását együtt kinyomatja. Fog-e ebből józanúl az következni, hogy az Iliás egész fordítmánya nem származik

Szabó Istvántól, mivel elszórt könyvei csak most szedettek össze és adták ki? Minő indokból kapcsolt volna össze Pisistrat mindenféle külön álló éneket egy egészszé? Ha a nép és a rhapsodok hozzá voltak szokva, nem egy Iliást, hanem több külön szerzőktől származó éneket hallani és elszavalni, kinek kedveskedhetett volna Pisistrat ezen énekek összeolvasztása által? Vajjon nem izgatta volna-e föl inkább maga ellen a közvéleményt? Ha két vagy három századig az általános hit ezen énekeket különféle szerzőktől származottaknak tartotta, mikint sikerülhetett volna Pisistratnak az egész világgal egyszerre elhitetni, hogy mindezen énekek Homér szüleményei? S lehetett-e különféle énekeket oly könnyen egy egészszé összekötni lényeges változások, áttételek, kihagyások, hozzáadások stb. nélkül? De türte volna-e ezt a nép, mely amaz állítólagos különálló énekeket szent bibliájának tartotta? Valószínű-e, hogy Pisistrat ezen eljárása ellen senki sem szólalt volna föl? S ha az Iliász külön álló, egymástól független részekből állt, minő érdekléssel bírhatott volna például az Iliás II-ik énekébe foglalt hajójegyzék? Ez sem a költőt nem lelkésíthette, sem a hallgatók figyelmét le nem köthette volna, mint önálló költemény. Végre miért hallgattak erről Herodot, Thukydidés, Pláto, Aristoteles? Vajjon Homérnak tulajdonították volna-e ezen költeményeket, ha csakugyan különféle szerzőktől származtak?

Mindezekből tehát az következik, hogy az Iliász nem állt különféle szerzőktől származott énekekből csupán azért, mivel Pisistrat az Iliász rendét megállapította, vagy azt összeszedte.

10-ik **Ellenvetés.** *„Azon körülmény, hogy sok hely említettik, hol Homér született vagy meghalt, azt bizonyítja, hogy Homér csak gyűjtőnevet jelent, mely alatt ama dalnokokat kell érteni, kik Trójáról vagy Ulyssesről énekeltek vala, s kik különféle városokból származván és különféle helyeken meghalván, alkalmúl szolgáltak arra, hogy Homérnak oly számos születési és temetési helyeire akadunk a régi írónál.“*

Ez oly veszélyes tan, hogy általa az egész történet kiforgatatik a sarkaiból. Hány eltérő vélemények keringenek Attila, Hunyady János s más nevezetes férfiak születési és temetési

helyéről! De följosogít-e az ilyen bizonytalanság azon állításra, hogy Attila vagy Hunyady János csak regészeti hősök, kiknek nem lehet a rólok följegyzett vitéztetteket tulajdonítanunk?

„L'érudition moderne affecte de ne pas voir un homme, mais un type, dans Homère; c'est un de ces cent mille paradoxes savants, avec lesquels les hommes essaient de combattre l'évidence de leur instinct intime; pour moi Homère est un seul homme, un homme qui a le même accent dans la voix, les mêmes larmes dans le coeur, les mêmes couleurs dans la parole; admettre une race d'hommes homériques me paraît plus difficile que d'admettre une race de géants; la nature ne jette pas ses prodiges par séries; elle fait Homère, et défie les siècles de reproduire un si parfait ensemble de raison, de philosophie, de sensibilité et de génie.“ (*Lamartine: Souvenirs pendant un voyage en Orient*).

11-ik **Ellenvetés.** „A németek legrégibb éposza, az úgynevezett *Nibelungenlied* hász epikai népdalból áll, melyek hajdan külön énekeltek, míglen azokat 1210-ben valamely leíró összeszedte, rendezte s egy egészszé kötötte össze. Hasonlóul áll a dolog a finn *Kalevalával*, mely szintén mondai népdalok összegyűjtéséből s egy egészszé lett összeforrasztásából keletkezett. Nagyon hihető tehát, hogy az Iliás is így származott; miből önkényt következik, hogy Homérról, mint az Iliász egységes szerzőjéről. szó sem lehet.“ V. ö. Lachmann: Über die ursprüngliche Gestalt des Gedichtes von der Nibelungen Not. Berlin 1816. És: Anmerkungen zu den Nibelungen und zur Klage. Berlin 1836. — Hunfalvy Pál: Kalevala. Szépirodalmi Lapok 1853. 10-ik szám.

De az Iliás s e két éposz között az a roppant különbség, hogy az Iliás szerzőjének az egész classicus hajdankor egyhangúlag Homért tartotta, míglen a Nibelungenlied szerzőjét némelyek csak találgatták, majd Offerdingennek majd Klinsornak tulajdonítva e munkát, mások pedig meg sem nevezhették, valamint a finnek is soha sem tudták megnevezni a Kalevala szerzőjét. Nagy hiba tehát, azt ráfogni az Iliásra, a mi sokkal későbbi korban a Nibelungenlieddel és Kalevalával történt. Hogy az Iliás szerzőjének kora előtt is voltak költők és dalnokok, kik a népmondát költőileg földolgozták és

énekelték, azt nem akarom tagadni; de följosóztatunk-e ebből azt következtetni, hogy az Iliás ilyen költeményekből keletkezett? Nem. Mert erről hallgat az egész hajdankor; és Aristoteles (*Poetica* IV, 9.) valószínűnek tartván, hogy Homér előtt sok költő élt, azt jegyzi meg világosan, hogy senki sem tudja megnevezni olyan költeményöket, mely a homériekhez hasonlítana. *Τῶν μὲν οὖν πρὸ Ὀμήρου οὐδενὸς ἔχομεν εἰπεῖν τοιοῦτον ποίημα, εἰκὸς δὲ εἶναι πολλοῖς.*

A *Nibelungenliedet* és a *Kalevalát* azért sem lehet érviül használni az Iliás szerzőjének eldöntésében, mivel az Iliás nem tartozik a népköltészethez, mint némelyek állítják. Tárnya ugyan a népköltészetből, a népmondából van merítve; de egész alakjára nézve valódi *műköltemény*. Ugyanis a görög nép soha sem énekelté *saját szerzeményű* dalait hexameterekben, pentameterekben, jambusokban stb. Ezt bizonyítja a költészet története. Mert a hexametert föltalálta vagy Phemonö papnő, vagy Olén. (*Pausanias* X, 5, 7.). A pentameterről mondja Terentianus :

Pentametrum dubitant quis primus finxerit auctor;

Quidam non dubitant dicere Callinoum.

A jambusról említi Horác, hogy *Archilochum proprio rabies armavit iambo.*

S így minden versnemnek volt a maga föltalálója; miből következik, hogy e versnemek nem képezték a népköltészet sajátágát, hanem a műköltészetét.

Ezt bizonyítják ama számos népdalok nevei is, melyeket Athenaeus (XIV, 618—619) hoz föl, említvén a molnárok, takácsok, dajkák, az aratók, a gulyások dalait. Hasonlóül említi Pollux (IV, 56.) a borsajtatók, az evezősök, a juhászok és kondások dalait.

E dalok voltak a népköltészetnek igazi kifolyásai. De azt senki sem képes megmutatni, hogy e népdalokat hexameterekben vagy pentameterekben vagy más műköltészeti alakban énekelték volna.

V. ö. *Tély*: Vörösmarty szözata görögül, és adalék a görög vers történetéhez. Pest, Lampel Róbert. 1862. — És: a classica philologia encyclopaediája. Pest, Eulich Gusztáv 1864. 30. l.

S ha Iliás népköltemény volt, miért beszélnek a homéri egység tagadói *dalnok-iskolákról*, *czéhekről*, *testületekről*, melyeknek az Iliás nagy része köszöni létét. És tárgyalta e volna Aristoteles az Iliást mint műkölteményt, ha az különféle népdalok összehasonlításából keletkezett? Mind ez följogosítja a philologokat, hogy az Iliást az újkori epikai költeményekkel összehasonlítsák. Azért írta már a nagy nevű *Humboldt Vilmos* (*Gesammelte Werke*. Berlin. 4-ik köt. pag. 68.—70): „Homer verbindet eine ungeheure Menge von Gestalten in eine einzige Gruppe. Im Homer strahlt Alles durchaus zum Ganzen; überall ist Einheit: Einheit der Handlung, der Charaktere, der Gesinnungen, der Empfindungen; die Verschiedenheit, die bis in ihre feinsten Züge nüancirt ist, wird immer nur als eine Reihenfolge von Bestimmungen gezeigt, die sich in sich zu zu einem Ganzen zusammenschliesst. Er arbeitet überall auf die Form; erst in einzelnen Figuren, in ihrer Ruhe und ihrer Bewegung, dann in der Verbindung derselben, wo er eine an die andere, oder mehrere zusammen, oder endlich alle in ein Ganzes verknüpft. Darum lässt sich die ganze Ilias oder Odyssee am Ende wie eine einzige Statue, oder wenigstens wie eine einzige Gruppe betrachten.“

MÁSODIK RÉSZ.

Különös ellenvetések.

12-ik Ellenvetés. Az *Iliás I*, 424. versében azt mondja *Thetis*, hogy *Jupiter* tegnap *Aethiópiába* ment lakomára, s az istenek mindnyájan követték. Ez ellenkezik a 48-ik verssel, mely szerint *Apollo* nem messze a hajókról a görög sereg közé nyílnak vala; nem mehetett tehát *Aethiópiába*. Ellenkezik továbbá a 474-ik verssel, mely szerint *Apollo* a görögök engesztelési dalát gyönyörrel hallgatta; nem lehetett tehát *Aethiópiában*. Végre ellenkezik a 221 és 222-ik verssel, mely szerint *Minerva* csillapítván *Achilles* haragját elment az *Olympba* a többi istenekhez, holott ezek már egy nappal előbb *Aethiópiába* mentek. — Lehetetlen, hogy ilyen ellenmondások egy szerzőtől eredjenek; világos tehát, hogy az első könyv különféle dalnokoktól származó külön

énekekből alakítottatott egy egészzé. Csak így magyarázhatni meg ezen ellenmondásokat.

Már Aristoteles mondta (Poet. 25.), hogy *πάρτες* sokszor *πολλοί* helyett használtatik (*τὸ πάρτες ἀντὶ τοῦ πολλοὶ κατὰ μεταφορὰν εἶρηται*). Következöleg úgy értendő a 424. v., hogy Jupiter *sok* istennel, vagy az istenek legnagyobb részével Aethiópiába ment. De tegyük föl, hogy mindnyájan követték őt oda. Az 53-ik vers szerint Apollo kilencz napig szórta a nyilakat a táborra. Tizedik napon összegyültek a görögök e baj fölött tanácskozándók. E napon a tanácsgyűlés után mondja Thetis, hogy az istenek tegnap, tehát Apollo nyilazásának kilenczedik napján, mentek Aethiópiába. Hol van itt ellenmondás? Apollo 9 napig nyilazott, s ugyanazon 9-ik napon még elment a többi istenekkel. — A 474-ik versben említett engesztelési dalt Apollo Aethiópiában is hallhatta, épen azért mert isten, kiről XVI, 515. v. mondatik, hogy ő akárhonnan hallhatja az emberek könyörgését (*δύνασαι δὲ σὺ πάντοσ' ἀκούειν*). Végre tudjuk, hogy a költőknél szokásban van a *signum pro re significata*; ha tehát Minerva az Olympba megy a többi istenekhez, noha ezek Aethiópiában vannak; világos, hogy ő a költő gondolata szerint azt tekinti Olympnak, az istenek székhelyének, hol ezek mindnyájan összegyülve *akkor* tartózkodtak. — De engedjük meg, hogy csakugyan ellenmondások foglaltatnak az idézett helyen. Azt gondolják-e a homéri egység elleni, hogy költőnk matematikai vagy chronologiai munkát írt? Nincs-e Virgil Aeneisében még föltünőbb anachronismus, hol Aeneas a sokkal később élt Dido kortársául állítatik elő? Miért nem vonják tehát az Aeneis szerzőjének egységét is kétségbe? Egyébiránt meglehet, mit már Aristarch is gyanított, hogy a 222-ik vers közbetoldatott s ez által megszűnik az ellenmondás, a nélkül, hogy legkisebb okunk volna, mindjárt több szerzők énekeinek tartani az I. könyvet.

13-ik Ellenvetés. Az *Iliás* I, 430—487. versei, melyekben leíratik, miként adatott vissza Chryseis atyjának, s miként végezte ez az Apollónak hozott engesztelési áldozatot, más szerzőt gyaníttatnak, mint az előbbieket, mert az előadás nagyon száraz, sovány és kivonati tekintetű, s a versek fele szólásmódokból áll, melyek az *Iliás* és *Odysssea* több helyein fordulnak elő.

Hogy a kérdéses hely nem bír oly magasztos költészettséggel, az tárgya természetéből foly; mert a hajózás Chrysebe, Chryseis visszaadatása, a Chryses által véghezvitt áldozat, mind olyan tárgyak ugyan, melyek az egészhez tartoznak, de magasabb költői lelkesedésre nem ragadnak. Még kevésbbé állíthatni, hogy a kérdéses hely kivonati tekintetű; mert az egész Iliásban nem akadunk az áldozati szertartásnak ily körülményes leírására. — Hogy itt olyan versek fordulnak elő, melyek az Iliás és Odyssea más helyein is állnak, abból épen ellenkezőleg az következik, hogy ez mind csak egy szerzőtől származik, ki az egymás között hasonlattal bíró tárgyak leírására mintegy önkénytelenül ugyanazon kifejezéseket és verseket is használja. — De tovább, ha a kérdéses hely szerzője nem ugyanaz, a ki az I. könyv többi részeit költötte, melyik költőnek jöhetett volna eszébe, ilyen az egésznek összefüggéséhez nem tartozó, s költőiességgel nem bíró tárgyat önállólag megénekelni? Ha pedig valamely költő érezte, hogy ezen hely szintén tartozik a 10-ik nap történetének befejezéséhez, miért nem érezhette volna ezt maga az egész könyvnek szerzője is? — Sőt ha meggondoljuk, hogy Chryses a 37—42. versekben kéri Apollót, hogy büntesse meg a görögöket Agamemnonnak, kitől leányát visszaadni kérte, rajta elkövetett méltatlanságáért; nagyon természetes, hogy a 451—456. versekben, visszakapván már leányát s elégtételt nyervén, ismét kérje Apollót, miszerint már most a büntetéstől elállna. Ez oly benső kapcsolatban áll a könyv kezdetével, hogy nagyon kellene bosszankodnunk a szerzőre, ha a dolgok ezen szép kiegyenlítését a 430—487. versekben elő nem adja.

14-ik **Ellenvetés.** *A II. könyv semmi összefüggésben sem áll az elsővel. Sőt inkább több részeiben késleltető irány látszik, mely az epos minélelőbbi kifejlését hátráltatja. A vezérek gyűlésének határozata is ellentétben áll későbbi cselekvésekkel, mivel nem akadályozták a seregeket hazatérési készülleteikben, noha ezt Agamemnon világosan meghagyta nekik a gyűlésben. S midőn Odysseus a sereg hazatérését meggátolta, s ismét gyűlés tartatott, Thersites nem Odysseust, a hazatérés gátlóját, hanem Agamemnon, annak javasloját, támadja meg. Odysseus rendretasítván s elpáholván Thersitest, beszédet tart (284—332. v.)*

a nélkül, hogy egy szóval is említéné Agamemnonnak első, hazatérésre fölszólító parancsát, vagy saját sikeres eljárását az elindulás gátlásában. Beszéde pedig oly szavakat tartalmaz, melyek az egész Iliásban többé elő nem fordulnak. Utána Nestor szól, s Odysseus beszédét gyermekekesnek nevezi, noha ő sem mondott egyebet, mint az. Egyébiránt Odysseus és Nestor beszédeiben semmit sem találunk, mi a dolog lényegéhez tartoznék. S lehetett-e Agamemnon oly háladatlan, hogy beszédében (370—393.v.) egy szóval se említse Odysseus érdemét, ki mindent megmentett, holott Nestort megdicséri? Végre a görög és trójai hadak jegyzéke (484—762. v.) oly száraz tárgy, hogy az a II. könyv kiegészítő része eredetileg nem lehetett. Mindezekből az tűnik ki, hogy a II. könyv, különféle dalmoktól származó énekek összevegyítéséből keletkezett.

Az I. könyvben megígérte Jupiter Thetisnek kérelme teljesítését; azért küldi a II. könyvben Agamemnonra az álmot az ő elámitására. Vajjon ez nem összefüggés az I. könyvvel? Agamemnon ezen álmot következtében próbára akarja tenni a sereg harcvezetését, de erre szükséges volt a többi vezérek tanácsa is, kik másként nem ismerhették volna Agamemnonnak valódi szándokát. Ezen kísérlet nagyon ügyes eszköz a költő tervezetében annak föltüntetésére, hogy a sereg már elunta a háborút, hogy azonban a vezérek, főleg Odysseus és Nestor még elég nagy befolyást gyakoroltak a katonákra, kik a becsület, eskü, fegyverszövetség s hadikötelességre való hivatkozás által maradásra bírattak. — A mi e könyv késleltető irányát illeti, az csak annyiban áll, a mennyiben minden epikai költemény fő eseményének folyamát közbelépő episodok föltartóztatják. Hiszen másként nem is volna epos, hanem egyszerű elbeszélés. S így ezen ellenvetést az Aeneistől kezdve minden epikai költeményre lehetne alkalmazni, a nélkül, hogy azok szerzői egységéről kételkedhetnénk. — Mit nyomjon azon védv, hogy Odysseus beszéde oly szavakat (összesen hármat) tüntet föl, melyek az Iliásban máshol nem fordulnak elő, az valóban megfoghatatlan. Nincs író a világon, kinek szerzőségét, e védvnél fogva, kétségbe ne lehetne vonni. Hasonló joggal mondhatnák, hogy az Úr imádságát is, a *Mi Atyánkot*, többen szerkesztették, mivel *atya, ország, kenyér* stb. csak egyszer

fordul benne elő. Szintügy alaptalan, hogy Nestor nem mondott beszédében egyebet, mint Ulysses, s hogy az egyik sem tartozik a dolog lényegéhez. Miután Ulysses a hazaszökni kívánó katonákat visszahajtotta, nagyon is szükséges volt fölvilágosító, kimélő és vigasztaló beszédet hozzájuk intéznie; mit a következmény helyeselt is, mert a sereg tapsokkal fogadta, s kibékült a maradás gondolatával. Nestor ellenben fenytő beszédet tart, hogy a sereg becsületéért ébreszsze, s boszankodással emeli ki a szövetség iránti hitszegő árulás gyalázatát, melyet a sereg elkövetni készült. Ebben áll a két fontos beszéd közötti különbség. S Nestor nem Ulysses beszédét nevezi gyermekesnek, hanem az egész eddigi patvarkodást, miután eskü által kötelezvék mindnyájan a háborút bevégezni. Ő nem mondja Ulysseshez, hanem az egész gyűléshez: „ti bizony úgy beszéltek, mint kis gyermekek, kik nem törődnek harci ügyekkel. Hová lesznek kötelességeink és esküink?” Miként lehet ezt Ulyssesre alkalmazni, ki a harc folytatására bírta a sereget? Hogy a vezérek, a tanácsgyűlés határozata ellenére, nem gátolták a sereg hazaszökési készülékeit, az legkevésbé sem jogosít föl ezen könyv authenticájára ellen föllépni. Kicsoda gátolna egy szenvedelmes lelkesedéstől elragadtatott néparadást? Nem természetes-e, hogy a nép az édes hon említésére érzvén a 9 évi táborozás nyomorait, ezt minél előbb látni kívánkozzék? S ha az egész sereg föllázad, miként hajtásák végre a vezérek a haditanács határozatait? Ezt csak istennek tehetik, valamint Ulysses is csak Minerva segédolmával fékezte a sereg indulatát. S így még sem áll, hogy a tanácsgyűlés végzeménye nem valósult volna. Az egyre megy ki, akár mindnyájan, akár csak egyike a vezéreknek hajtotta végre a határozatot. — Az sem nyom sokat, hogy Thersites Agamemnonat támadja meg, noha az javasolta a hazaindulást, nem pedig Ulysses, ki azt gátolta. De kinek nevében tette ezt Ulysses? Ő végrehajtója volt a tanácsgyűlés határozatának s Agamemnon akarátának. Hogy ez merő kísérlet gyánánt szólította hazaindulásra a népet, azt eleinte csak a vezérek tudták, de később a nép szemei is fölnyitak, s így Thersites is látta, hogy minden Agamemnontól, mint fővezértől függ. — S minek említené Odysseus azt, hogy Agamemnon pa-

rancsolta legelőször a hazaindulást? Nem mutatta volna-e az által a seregnek, hogy Agamemnon ügyetlen fővezér, mert kísérlete rosszul ütött ki? Oly finom tapintatú férfiú, mint Ulysses, nem fogja parancsnoka hírnevét így kockáztatni. Hogy pedig Ulysses saját érdemeiről nem szól, az legfőlebb szerénységét mutatja, de nem azt, hogy ő e beszédet nem mondhatta. Különb enélkül kellene fölállítanunk, hogy minden szónok köteles önmagát megdicsérni. De miért nem dicsérte őt meg Agamemnon? Miután beszédét az argivok lelkesedéssel megtapsolták, Nestor beszédére pedig mitsem szóltak, természetes volt, hogy Agamemnon a maga részéről Nestort dicsérje meg. — Végre a görög és trójai hadsereg névjegyzékéről is azt lehet mondani, hogy ha egy más költő szükségesnek tartotta, azt beleigtatni, miért nem igtathatta azt maga Homér oda? Hiszen itt volt a legjobb alkalom, mielőtt az első csatát leírná, előnkbe adni a két ellenséges tábor erejét.

Vajjon minő érdeke lehetett volna valamely költőnek a két had jegyzékét száraz versekbe foglalni? Kicsoda hallgatta volna őt? A jegyzéknek csak úgy van észszerű oka az Iliásban, ha az egész költemény szerzőjétől származik, mert alkatrésze az egésznek.

15-ik Ellenvetés. *Az 1-ső ének után nem következhetett eredetileg mindjárt a 2-ik ének, mondja Lauer; mert az 1-ő ének verseiben mondatik, hogy Jupiter lefeküdt és aludt, a 2-ik ének első verseiben pedig olvassuk, hogy az istenek és emberek aludtak, csak Jupiter nem.*

Az 1-ő ének végversei ezt mondják: „a villámsújtó olympi Jupiter elment az ágyába, hol máskor is szokott feködni, valamennyiszer reájön az édes álom. Oda fölmenvén aludt.“ — A 2-ik ének pedig így kezdődik: „A többi istenek és emberek egész éjjel alusznak vala; de Jupiter nem tartotta az édes álom.“ Az ellentét tehát abban áll, hogy a többi istenek és emberek *egész éjjel* aludtak, Jupiter pedig nem egész éjjel. Ő is aludt ugyan, de keveset, mert az édes álom *nem tartotta őt*. Így magyarázták ezt már a régiek is. (*Scholia in Homeri Iliadem*. Bekker-kiadás).

16-ik Ellenvetés. *A hajók névjegyzéke a 2-ik énekben sokszor ellenmondásban áll az Iliás többi részeivel. Így Meges,*

Phyleus fia, a hajójegyzékben Dulichium királya, a XIII. 692. és XV. 519. szerint pedig az Epeónok fejedelme Elisben. — Medon, Oeleus fia, a hajójegyzékben a Methonéből jött Philoctetes seregeinek parancsnoka, de a XIII. 693. és XV. 334, 335. szerint Phylakában lakott és a phtíaiakat vezette. A trójai seregek jegyzékében nem fordulnak elő a kavkónok és lelegesek, kik mégis X. 429. és XX. 96, 329. említettnek. — Mind ebből az következik, hogy a 2-ik ének névjegyzéke nem származhatik az Iliás költőjétől.

Ezen adatokból csak az következik, hogy Homér korában vagy kétféle hagyomány uralkodott, mely szerint ugyanegy hős, majd e, majd ama nép fejedelmének tartatott, vagy hogy későbbi dalnokok saját néptörzseik iránti kegyeletből egy két verset változtattak.

17-ik **Ellenvetés.** *Az Iliász III. könyvének 121—244. versei más szerzőtől származnak, mint e könyv többi részei; mert Helena, ki itt Priamosnak mutatja a görög had vezéreit, nem találja közöttök fivéreit, Kastort és Polluxot, s nagyon hihetetlen, hogy ő ne tudta volna, mi történt legyen velök. S az is valószínűtlen, hogy Priamos a háború 10-ik évében ne ismerje még a görög had vezéreit. Ha az egész III. könyv ugyanegy szerzőtől eredne, nem találhatnánk benne ily képtelenségeket.*

Hogy Helena nem látja fivéreit a görög táborban, annak okát maga Homér mondja meg (243, 244. v.), mivel t. i. Lakadamonban voltak. Hogy Helena ezt nem tudta, abból nem következik a könyv *interpolatiója* és a szerzők többsége; mert ha ő a trójai várban volt, nagyon könnyen megfoghatni, hogy fivéreiről nem lehettek tudósításai. Ha én valakinek levelet írok, s azt mondom: *A* jó egészségben van, *B* minden nap vadászni jár, *C* betegeskedik, de két testvéremről, kik az ellenség táborában vannak, mitsem tudok; vajjon kicsoda fogja józan észszel következtetni, hogy én nem írhattam ezt az egész levelet, mert nem tudom mit csinálnak testvéreim? Hogy Priamos csak a háború 10-ik évében látja és ismeri meg az ellenség vezéreit, az egyrésztől azért hihető, mivel ő soha sem vett tetteleges részt a háborúban; másrésztől pedig, mivel Homér nem éneklí azt meg, mi történt Trója előtt 9

évig, hanem csak az e város bukását legközelebb megelőzőtt eseményeket.

Egyébiránt az egész III. könyv nemcsak a legszebb öszhangzatot tünteti föl, hanem az egész Iliással is a legszebb kapcsolatban áll. A két első könyvben a görög tábor állapotait rajzolta a költő, természetes tehát, hogy már most az ellenfélről, a trójai körülményekről is szóljon, s ehhez az első csata szolgált legszebb alkalmúl. Ha ezen kétségbevont hely (a 122—241. v.) itt nem állna, önkénytelenül kérdeznők: mi történt tehát Trojában, akarnak-e ott Helena kedveért harcolni? szereti-e vagy gyűlöli őt a király és nép? Ezen kérdések kielégítése nélkül csonkának kellene tartanunk a költeményt. Belső szervezeti szükség követeli tehát, hogy a 122—241. versek helyökön álljanak.

18-ik **Ellenvetés.** *A párviadal Páris és Menelaos között a 3-ik, s Pandaros áruló lövése és az innen keletkezett harcz a 4-ik könyvben, semmi összeköttetésben sem állnak a többi könyvekkel. Hektor néhány órával a párviadal után szidja Páris gyávaságát (VI. könyv.), mi világos ellenkezésben áll az alig végződött párviadallal. S nagy n feltűnő, hogy Hektor rövid idővel a trójaiak által elkövetett frigytörés után ismét vakmerősködik, a görögöket új párviadalra felszólítani (VII. könyv.), s hogy ezek indítványát elfogadják, a nélkül, hogy a trójaiak frigytörését szemére lobbantanák. Innen látszik, hogy a 3-ik és 4-ik könyv fő tartalma eredetileg önálló epos volt, mely talán a háború korábbi idejéhez tartozott, s csak később az egész költemény rendezőtől toldatott közbe.*

Ha az Iliást figyelmesen olvassuk, nem lehet tagadnunk, hogy a 3-ik és 4-ik könyv a költemény egészletével összefüggésben áll. Kinek állt legnagyobb érdekében a harcot megkezdeni, mint Menelaos és Párisnak, kik az egész háború okai voltak? Hogy legelőször is a sértő a sértettel találkozik a csatatéren, az oly természetes jelenet, hogy nélküle bosszankodnunk kellene a költőre, mivel kandiségunkat ki nem elégítné. A meggyőzött Párist Aphrodite láthatatlanná teszi, mivel különben, ha megöletik vagy elfogatik, vissza kellett volna adni Helenát, vége leendett a háborúnak s nem bírnók az Iliást. E jelenetben erkölcsi rajzot tart előnkbe a

költő, hogy a szenvedély győzött a jogon, hogy láthatatlan csel-szövény hiúsítja meg az igazság kiszolgáltatását. De mind ennek meg kell történnie, mielőtt Trója romba dől. Igaz, hogy Helena megbánta már szökését, előbbi férje után sovárgott, ismerte a frigykötés pontjait, dorgálta Páris gyávaságát, s mind a mellett ismét karjaiba veti magát, de épen ez által bámuljuk költőnk remek ecsetelését. Ő Helenában Párisnak női képmását rajzolja. Valamint Páris hősiség és gyávaság, erő és érzékiség között ide s tova hanyattatik; úgy Helena is ingadozik erény és gyöngeség, gyűlölet és szerelem között; ő oly kevésbé képes csábítója bájainak ellenállani, mint lelkének szentebb sugallatát egészben elfojtani.

Egyébiránt czélzások is történnek a kérdéses két könyvre az Iliás több helyein. V. 206—207. Pandaros világosan mondja, hogy megsebesítette Menelaost, mi a 3-ik könyvben történt. VII. 69—70. Hektor említi, hogy a frigykötést, mely szintén a 3-ik könyvben állapítatott meg, Zeus nem hagyta helyben; és 350—351. v. Antenor inti a trójaiakat, hogy adják vissza Helenát, mert a *frigykötés megszegésével folytatják a háborút*. Azt mondani, hogy e czélzások a kérdéses könyvekre csak későbbi közbetoldások, olyan védv, mely csak alanyi alapon nyugszik s minden történeti bizonytságot nélkülöz, úgy hogy ilyen alanyi alapoknál fogva bármely munkának hűségét kétségbe lehetne vonni.

Hektor méltán szidhatta Páris gyávaságát, mert a félbeszakadt párviadal után nagy dolgok történtek a 4-ik és 5-ik énekben. Pandaros megöletik, Aeneas megsebesül, sokan a trójaiak közül utolszor láták a napvilágot és Páris mégis termeiben vesztegel vala.

Miért szólítá föl Hector a görögöket az elkövetett frigysegés után újabb párviadalra, azt maga a költő fejt meg. Apollo és Minerva megegyezének abban, hogy e napon véget vetnek a harcznak, s hogy valaki a görögök közül párviadalra keljen Hectorral. Ezen határozatát megsűgja a két istenség Helenusnak, Priamus fiának. Miként használták volna föl tehát a görögök szemrehányásokra Hector indítványát, ha védistenségök Minerva is jónak találta?

19-ik Ellenvetés. *Az Iliás 5-ik éneke Diomed tetteit*

beszéli el; az tehát ezen hős tiszteletére írt külön költemény, melyet későbbben kapcsoltak az Illiáshoz.

Vizsgáljuk Diomed tetteit, ki az Illiásnak majdnem minden énekében előfordúl. Így II. 559—568. Diomed 80 hajóval érkezik meg Trója ellen. IV. 365—421. Agamemnon ösztönzi őt a csatára, s ez szekereéről a földre ugrik, és mellén szárnyet zörrent az ércz, úgy hogy a bátor lelkü is megijedne. VI. 12. megöli csatában Axylust. VI. 95—101. Priamus fia Helenus üzeni a trójai urnőknek: könyörögjenek Minervához, hogy távolítsa el Diomedet Trójától, ki legerősebb a görögök közül, s még rettentőbb a trójaiakra nézve, mint maga Achilles. VI. 119—236. olvassuk megható találkozását Glaukussal. VIII. 91—172. a futamodó Ulysseset harcra bátorítja, Nestort szekerecé veszi, s Hektor ellen rohan, kinek szolgáját megöli; de végre mégis visszavonul. VIII. 253—260. már ismét csatában van és halált szór. IX. 31—51. dorgálja Agamemnon, hogy nem akar harcolni, s a görögök bámulják beszédét. IX. 696—711. v. bátorítja Agamemnon és a többi vezéreket a másnapi harcra. X. 150—294. hozzá jönnek éjjel Ulysses és Nestor tanácskozandók a fenyegető veszély ellen. Diomed indítványozza, hogy jöjjen vele valaki a trójai tábornot kikémleni, s több ajánlkozó közül Ulysseset választja; 340—579. megfogják Dolont, ki kényszerítve előadja nekik a trójai tábor állapotát, s azután Diomed őt megöli. Tovább indulván, az alvó thrákok közt nagy vérontást tesz, és zsákmánnyal visszatérnek. XI. 312—400. Thymbraeust földre teríti, a trójaiakat futásra kényszeríti, Merops fiait és Agastrophot megöli, Hektor sisakját dárdájával találja, Páristól lábában megsebesítettik. XIV. 109—132. noha megsebesülve harcra lelkesíti a vezéreket. XXIII. 290. v. az Aeneastól elvett trójai lovakat befogja. 377—400. elérné a lóversenyben a czélt, de Apolló kiveri kezéből az ostort, melyet azonban Minerva ismét kezébe ad. 811—825. párviadalra kel Ajaxszal. — Ha tehát az V. könyv külön s későbbi költemény volna Diomed tiszteletére; azt nagyon csonkának kellene tekintenünk, s kiegészítenünk azon részletekkel, miket a többi könyvekben találtunk; mert az V. könyvi Diomed elválasztva a többi Illiástól s kiszakasztva az egészszel való ösz-

szefüggésből, a legnagyobb oktalanság, czél és irány nélkül. Ellenben az egész Iliás a legbensőbb kapcsolatban áll az V. könyvvel. Ez szolgál alkalmúl Pandaros megbüntetésére az általa elkövetett hitszegés miatt a 2-ik könyvben; — Hektor és Andromache szívreható összejövetelére, Párisnak visszatérésére a harczba, Nestornak kiszabadítására a veszélyből azon lovak által, melyektől Diomed Aeneast megfosztotta, s ugyanezen lovak föllépésére a Patroklos fölötti gyászbjátékban. Diomed beszéde, midőn Agamemnon Görögbonba akar visszatérni, az V. könyvben foglalt hadi tettekre czéloz. Szóval, az V. könyv nélkül hiányzanék egy gyűrű az Iliász eseményeinek láncolatában. S ezért nem képzelhetni, hogy az V-ik éneket más költő szerzette volna.

20-ik **Ellenvetés.** *Diomed az V-ik énekben Mars ellen harczol, s a VI-iknak 129-ik versében mégis azt mondja, hogy ő nem akarna istenek ellen harczolni. Innen világos, hogy e két éneknek két külön szerzője van.*

Ez az ellenvetés semmi súlylyal sem bír. Diomed az V-ik énekben Minerva oldala mellett és az ő biztatására harczolt Mars ellen (825—841. v.). A VI-ik énekben pedig nem akar *egyedül, isteni segítség nélkül*, sikra szállni valamely isten ellen. Hol van itt ellenmondás?

21-ik **Ellenvetés.** *Sarpedon oly nehezen megsebesül, hogy csak atyja, Jupiter, menti meg őt a haláltól (V. 662.); s mégis másnap már részt vesz a harczban (XII. 101.). Származhatott-e ilyen ellenmondás — kérdi La Roche (Über die Entstehung der Homerischen Gedichte. Wien. 1863.) — ugyanegy szerzőtől?*

Valóban ezen urak egészen megfelelnek a homéri istenek mindenhatóságáról. Ha Jupiter képes volt távol tartani Sarpedontól a halált, miért nem gyógyíthatta volna meg sebeitől is, úgy hogy rögtön harczképes legyen? Íme Apollo nem volt oly hatalmas mint Jupiter, s ő mégis egy percz alatt megszünteté Glaucus sebeit és erőt öntö a szívébe (XVI. 527.).

22-ik **Ellenvetés.** *A 2-ik énektől kezdve a 7-ig bezárólag semmit sem látunk az 1-ső énekben kijelentett bajokról. A 2-ik, 3-ik, 4-ik, 5-ik, 6-ik és 7-ik énekek tehát nem származnak azon szerzőtől, a ki az 1-ső éneket költötte.*

A 2-ik ének benső kapcsolatban áll az 1-sővel, mert abban Jupiter gondolkodik (3—4. v.), miként adjon elégtételt Achillesnek. A 3-ik ének benső kapcsolatát az egész Iliással kimutattuk a 15-ik és 16-ik ellenvetés megczáfolásában. A 4-ik énekben Menelaos, tehát a fő személyek egyike, olyan sebet kap, hogy a vezérek mindnyájan az ő gyógyításáról gondoskodnak. Vajjon tehát ezen megsebesülés nem tartozik az 1-ő énekben kijelentett csapásokhoz, melyek a görögöket érték? Az 5-ik énekben Tlepolest, a nagyot és erőset, megöli Sarpedon. Hát ez nem nagy baj a görögökre nézve? Különben, hogy az 5-ik ének lényeges alkatrésze az Iliásnak, azt láttuk a 19-ik ellenvetés megoldásában. — A 6-ik énekben néhány vers által (414—427. v.) Andromache egész epoeát mond Achillesről; mi azt bizonyítja, hogy ezen ének is bensőleg össze függ az elsővel. Hogy ez a 7-ik énekről is áll, tanusítják Ajax szavai Hektorhoz (226—230. v.): „Hektor! Most már világosan fogod tudni, minő vitézek vannak a danaok között a férfizúzó, oroszlánszívű Achillesen kívül is, a ki a hajóknál fekszik, haragudva Agamemnonra.“ — Ezekből kiténik egyszersmind Grote (*History of Greece*, 2-ik kötet) csalódása is, ki azt állítja, hogy a 2-ik énektől a 8-ig semmi nyomát sem látjuk Achillesnek.

23-ik Ellenvetés. *A 9-ik ének nem származik* — Grote szerint — az Iliás szerzőjétől, mivel a 11-ik és következő énekekből látszik, hogy szerzőjük semmiképen sem gondolhatott vissza a 9-ik ének eseményére, t. i. a görögöknek s különösen Agamemnonnak önmegalázására Achilles előtt. A 11-ik ének 607—610. és a 13-ik ének 111—114-ik versei egyenesen kimondják, hogy a görögöknek ezen önmegalázásuk, mely után ő sovároq, csak jövődö dolog még, s hogy Briseis visszaadásával még nem kínálták meg. Különben az egész költemény a 9-ik énekben végét érte volna; mert Achilles csak azt kívánja az 1-ő könyvben Thetistől, ez pedig Jupitertől, hogy Agamemnon és a görögök lássák be igazságtalanságukat s lakoljanak érte; ez pedig megtörtént a 9-ik énekben. — Továbbá azon leverő félelem, mely Agamemnon a 9-ik énekben jellemzi, nincsen arányban ama nyomorral, melyet a görögök az előbbi énekben szenvedtek, s nem is egyeztethető meg azon büszkeséggel, melylyel Aga-

memnon a 11-ik ének kezdetén föllép. A görögök helyzete csak akkor lett kétségbeejtő, midőn fő bajnokaik sorából Agamemnon, Diomed és Ulysses a 11-ik, 14-ik és 16-ik énekekben megsebesülvén, többé nem harcolhatnak. Ezen baleset hatott Patroklosra s általa Achillesre.

A 9-ik énekből leírt követségről Achilleshez, a 18-ik énekből is találunk említést (444—452.), hol Thetis elbeszéli Vulkánnak, hogy a görögök megbántván Achillest, kibékülésre esedezének nála, és sok ajándékot ígérnek neki. Ugyanezen követséget említik a 19-ik ének 140-ik, 194-ik és 195-ik versei. Ha Grote erre azt válaszolja, hogy ezen verseket csak későbbben toldották be, miszerint a 9-ik énekkel némi kapcsolat mutatkozzék, azt pusztán gyanításnak kell vennünk, mivel tényekkel, okmányokkal be nem bizonyítá.

A 11-ik ének 607—610-ik verseiben mondja Achilles Patroklosnak: most, úgy gondolom, térdeim körül fognak állni a könyörgő Aehaok, mert többé nem türethető nyomor éri őket. Innen nem tűnik ki az, a mit Grote állít, hogy a 11-ik ének semmit sem tud az Achilles kiengesztelésére tett lépésről a 9-ik énekből. Ezen utóbbi ének 650. és következő verseiben Achilles kijelenti a követeknek, hogy ő nem gondoland addig a harcra, míg a trójaiak a görögök sátraihoz és hajóihoz nem közelednek öldösve őket. Miután tehát a 11-ik énekből csakugyan vészes és gyászos események fordulnak elő, melyeket Achilles is olyanoknak tart, azért csak most gondolja elérkezettnek lenni az alkalmas időt, hogy a görögök segélyért folyamodjanak; mert a 9-ik énekből midőn elutasítja a követséget, nem tartotta még oly nagyra a veszélyt. A 11-ik ének 607-ik versében álló „most” tehát nem azt jelenti, hogy a görögök most először fognak Achillesnek könyörögni, hanem így kell fölfogni Achilles gondolkodását: Ha már akkor könyörögtek a görögök, mikor még nem volt olyan nagy a veszély, bezzeg most, úgy hiszem, térdeimhez fognak borúlni. — A 13-ik ének 111—114. verseiben azt mondja a görögöket korholó Neptun, hogy, ha Agamemnon megbántá is Achillest, azért még nem szabad a harcot kerülnünk. Ebből a 9-ik ének valótlanágát következtetni, nagy merészség; mert ha száz

kiengesztelő követséget küldött volna is Agamemnon, mégis igaz marad mindig, hogy ő megbántá Achillest.

Hibásan következteti Grote azt is, hogy, ha a 9-ik ének csakugyan eredeti lenne, akkor az egész epos abban végződött volna; mert hiszen mindjárt az 1-ő ének 18—19. verseiben előadatik a görögök szándoka, t. i. Trója földulása. Tehát az epos végcélja nem az, hogy Achilles elégtételt kapjon, hanem hogy Trója megbukjék. Ebből kitűnik egyszersmind, hogy Grote hibásan tekinti az 1-ső éneket valamely Achilleis részének.

Továbbá Aeschylusnak *Myrmidonok*, *Neridek* és *Phrygek* című trilogiájának 1-ső tragoediájában szintén előfordul Agamemnonnak Achilleshez küldött követsége, épen úgy, a mint ez az Iliás 9-ik énekében adatik elő. Tehát Aeschylus is (525—456. Kr. e.) valódinak tartotta a 9-ik éneket. Ne is vesse valaki ellen, hogy Aeschylus a homéri költemények iránti nagy tiszteletből nem gondolt az alátolások lehetőségére. Ő megmutatta, hogy minden tisztelete mellett nem követte vakon Homért. Például, midőn a trójaiak tüzet dobtak a görög hajókra, Homér Iliása szerint (XV. 705.) Protesilaus hajója kezdett égni; Aeschylusnak kérdéses drámájában pedig Nestor hajója égett először. Homér Iliása szerint Priamus csak egy útitárrsal jött Achilleshez Hektor hullájáért, Aeschylus szerint pedig a phrygek kísérték.

24-ik Ellenvetés. *A 10-ik könyvet, az úgynevezett Doloniát, Pisistrat igtatta először az Iliásba. S valóban az egész Iliásban nem történik hivatkozás e könyvre, melyet bizvást ki is lehet hagyni, a nélkül, hogy az egészben hézag támadna; azért valószínű, hogy ezen könyv különálló epost képezett, annál is inkább, mivel a 9-ik könyvben Odysseus éjjel mint követ küldetik Achilleshez, s a 10-ik könyv szerint ugyanazon éjjel mint kém is megy a trójai táborba; ez pedig nagy képtelenség. Innen látszik, hogy a 9-ik és 10-ik könyvben két külön monda foglaltatik, melyeket külön költők dolgoztak föl.*

Egyedül a velencei scholionok és Eustathiusban olvasuk, hogy a Doloniát, *hír szerint* Homér külön költötte, s nem igtatta az Iliás közé. Miután azonban sokkal régibb írók s maga Aristoteles is, az egész Iliást egyetlen egy költőnek

tulajdonítják, nem lehet ezen későbbi, csak hírből merített, adatnak más hitelt adni, mint minőt a kósza hírek érdemelnek; s ha ellencünk annyira támaszkodnak Eustathiusra, úgy magok ellen is harcoznának, mert mi lesz akkor ama véleményökből, hogy a Dolonia más szerzőtől származik, ha tekintélyök világosan mondja, hogy Homér költötte a Doloniát? Egyébiránt, ha közelebb tekintjük e könyvet, látszik, hogy az épen oda illik, a hol áll, mert fölötte nagy érdekű eseménynyel tölti ki az éjt, s a görög hősiségnek egy más, eddig még elő nem fordúlt oldalát is mutatja. Hogy az Iliás többi részeiben nem történik hivatkozás a Doloniára, abból még nem következik ennek közbetoldása, különben Virgil, Dante, Tasso és Vörösmartyban is számos episodokat, melyekről a költemény további folyamában nem történik említés, kellene közbetoldottnak tartani.

Végre teljes lehetetlenség, hogy ezen könyv külön önálló epost képezett volna. Mert minő oktalanság lett volna azzal kezdeni az epost, hogy Agamemnon félelem s gondok miatt nem tudott aludni, hogy nyugtalanságában elhagyta fekhelyét, ha egyszersmind okát nem adta volna a költő? Ezen ok pedig a 9-ik könyvben foglaltatik, hol a görögök rémülete s az Achilles segedelmét kérő küldöttségnek siker nélküli visszatérte rajzoltatik. Sőt a 9-ik és 10-ik könyv benső kapcsolatban is áll az által, mivel a 9-ik könyvben helyeztetnek el az előőrsök, melyeket most Agamemnon a 10-ik könyvben megvizsgálni indul.

Hogy pedig Odysseus, mint követ is Achilleshez, s mint kém is a trójai táborba ment, az csak akkor volna képtelenség, ha valóban mind a két vállalat éjjel, vagy inkább az éj egy időpontjában történtnek állíttatnék. De a dolog másként áll. Midőn a követek Achilleshez jönnek, még nincs éj, mert ő látja őket jöni, künn ülve társával s gyönyörködve a zene hangjaiban; ez tehát legfőlebb este lehetett, másként, ha éjjel lett volna, bizonyosan nem találják ébren Achillest és társát, ki még vacsorát is készített. S midőn a követek visszajöttek Achillestől, Agamemnon sátrában találták még a görögöket, kiktől borral kínálattak meg. S csak ekkor mondja Diomed: „most feküdjetek

le, miután föl vagytok vidítva a szívben étellel és borral, (IX. 705—706.), mire ők áldozván aludni mentek. Mind ebből az tűnik ki, hogy Odysseus este felé ment a követségel Achilleshez, s hogy még este vissza is jött. Minő képzelenség volna tehát abban, hogy ő, miután néhány óráig aludt, éjjel ismét mint kém indúlt volna a táborba?

25-ik **Ellenvetés.** *Cauer* (Über die Urform einiger Rhapsodien der Ilias. Berlin 1860.) nagyon vitatja *Hermann* után, hogy az *Iliás XI. könyvében Machaon megsebesítése idegen hozzáadás.* Midőn ő megsebesült, félnek a görögök, nehogy az ellenségek elfogják, s ők így orvosuktól fosztassanak meg. Már pedig sokkal természetszerűbb lett volna attól félniök, nehogy sebe által hosszú időre alkalmatlanná legyen orvosi gyakorlatát ilzhetni. — Az is különös, hogy *Idomeneus* épen *Nestort* küldi el a harczból, hogy a megsebesült *Machaont* a hajóhoz vezesse; ezt valamely csekélyebb s fiatalabb ember is, s ez utóbbi jobban is tehette volna; s ha *Machaon* valóban megsebesült, hogyan adhattak neki *Κυκλιών*-t inni, hevítő italt, melynek kávos hatását már akkor is ismerhették az emberek? Mindezen nehézségek elvesznek, ha *Machaon* megsebesülését elvetjük, ha *Nestor*, személye iránti tekintetből szólították föl a harczot elhagyni, s mellesken *Machaon* is orvos-fontosága miatt távolították el a veszélytől.

Ezen ellenvetés csupán egyéni fölfogáson alapszik. Miért lett volna természetszerűbb attól félni, nehogy *Machaon* hosszabb időre alkalmatlan legyen az orvosi tudomány gyakorlatára, mint attól, nehogy fogságba kerüljön? A ki egyszer fogságba került, az ritkán jött vissza, hanem az akkori szokás szerint azonnal életét is vesztette. Jól tudák ezt a görögök, mert ők sem ajándékozták az életet az elfogott trójaiaknak. Azért minden áron törekedniök kelle, a megsebesült *Machaont* biztos helyre szállítani. Mert ha fogságba kerül, örökre elvesztették; de ha megmentik, sebéből még fölgógyúlhat. — Igaz, hogy *Machaont* csekélyebb s fiatalabb ember is elvezethette volna; de következik-e ebből, hogy *Nestor* őt el nem vezethette? Ez bizonyosan annyit tenne, mint kákán is csomót keresni, holott úntig elismert elv, hogy *a posse ad esse non valet argumentum.* — A *Κυκλιών* erősítő orvosság

volt, összeállítva árpaliszt, kecskesajt, méz és borból, mint az Odyssea X. 234—235, 290. és az Iliás XI. 630—638. verseiből kitetszik. Későbbben változtak az ingrediensek. Athenaeus említi egy nemét a kykeonnak, mely árpaliszt, sajt, méz, bor és olajból állt. Az orvosok betegeik állapota szerint módosították az ingredienseket. Hippokrates csak egy folyadékot vett mindig a kykeonba, és pedig vagy mézet, vagy bort, vagy tejet, vagy vizet. Hashajtásra például méz- vagy tejkykeont rendelt. Nem áll tehát, hogy a kykeon mindig hevítő ital volt. De ha az lett volna is, talán épen ez mozdíthatta elő a seb behegedését; vagy talán nem volt oly veszélyes a seb, hogy hevítő ital árthatott volna Machaonnak; mit a régi görög itészek is gyanítottak.

26-ik **Ellenvetés.** *A XIII-ik énekben az mondatik Neptunról, hogy elment az achäok táborába, és στρατὸν ᾤχετ' Ἀχαιῶν (38. v.), s mindjárt hat vers után azt olvassuk róla, hogy a mély tengerből jövéen serkentette az achäokat, Ἀργείοις ὠτρυνε βαθείης ἐξ ἁλὸς ἐλθών. Minő ellenmondás ez egy költőtől? Hiszen Neptun nincsen a tengerben, hanem a görögök táborában.*

La Roche nagy súlyt fektet erre az ellenvetésre, de bizony minden ok nélkül. A XIII-ik énekben a 10-ik verstől kezdve olvassuk, hogy Neptun a thráciai Samosnak legfelsőbb csúcsán ülve nézte a háborút. Sajnálkozván a görögökön, gyorsan lesietett a hegyről, s eljött a palotájához *a tenger örvényeiben, κλυτὰ δώμια βένθεσι λίμνης.* Ott befogta a lovait, kocsira ült, s *vágtatott a habokon, βῆ δ' ἑλάει ἐπὶ κύμασι.* És eljőve az achäok táborába. Nem jött tehát Neptun a tengerből a táborba? S nem mondhatta a költő Neptunról, ki már a táborban volt, hogy a mély tengerből jövéen, azaz, miután a tenger mélyeiből megérkezék, serkentette az achäokat? És nem sajátja-e Neptunnak az, hogy ő a tengerben lakik és a tengerből indul ki, bár merre menjen? Nem jelentheti-e e kifejezés: *a mély tengerből jövéen*, azt is, hogy Neptun a mély tengerből szokott kijöni? Kár tehát ilyen világos helyeket is elcsavarni, csak hogy minden áron tagadjuk az Iliás szerzőjének egységét.

27-ik **Ellenvetés.** *Az Iliás XIV. és XV. énekei oly feltűnő ellentétben állnak, Cauer szerint, a XVI-ik könyvvel, hogy*

ezen három ének nem tartozhatott eredetileg egy egészhez. A két előbbi könyvben magok az Istenek keverednek a harczoló felek közé, de a XVI-ban az istenség mint párton kívüli hatalom áll az emberi szenvedélyek és ellenségeskedések fölött. Ott a vig elemmel határos derültség; itt komoly magasztosság. Ott az istenség rajza színdús, szemlélhető, s érzékiségbe merülve; itt mint érzékfölötti, alaktalan, mindenütt jelen s határtalan irgalmú hatalom. Az Idán tartózkodó Zeus gyöngé, zsurnoki, érzéki, elmátható, haragra gyúl s azonnal kibékülő; a XVI. könyvi Zeus pedig szent mérleggel határozza meg az emberek sorsát, rendezi a világot, mindenható az akaratban, s mégis telve szelidséggel.

Bár mily szépen hangozzanak is ezen ellentétek, még sem bizonyíthatják be, hogy a kérdéses könyvek különféle szerzőktől erednek; különben meg kellene engednünk, hogy ugyanegy művész nem véshet vagy nem festhet ugyanegy tárgyat különféle helyzetben s különféle szempontból. Ismeretes dolog, hogy például Phidias Zeusnek és Minervának több szobrát készítette mindig eltérő alakban. Így az élisi Olympioszt nem úgy terjeszté elő mint mennydörgőt, mint az istenek és emberek atyját, hanem mint az olympiai játékok előjáróját és harczbíráját. Azért olajágkoszorút tett a fejére; noha más szobrain cserfakoszorút viselt. Jobbjában pedig a szokott villám helyett győzelemistennő volt. Minthogy tehát Phidias több Zeust faragott, s mindegyiket külön helyzetben, alakban: következik-e ebből, hogy ezen többféle Zeusszobrokat nem készíthette ugyanegy Phidias? Szint ez áll a Homér isteneiről. Ő úgy rajzolja őket, a mint a helyzetek megkívánják, majd emberesítve, majd tisztán isteni magasztosságukban; a nélkül, hogy ez följogosítna több szerző föltévesére.

28-ik Ellenvetés. *Lehet-e valami illetlenebb — kérdezi Cauer — mint hogy a hallgató, ki a hajók tüze s Achillesnek e miatti fölingerlése által a legnagyobb feszültségben tartatik, az Iliás XVI. könyvének 130-ik versétől a 275-ig Patroklos és a Myrmidonok fölfegyverkezésének körülményes leírása, kiindulásuk, beszédek és imáik által föltartóztassék? S nem ötlük-e föl, hogy Achilles nem azt kéri Zeustól, engedné meg Patroklosnak a hajók tüzét eloltani, mit a jelen helyzet megkívánt*

volna, hanem elüzni a hajóktól a trójaiakat? Ez oda mutat, hogy a XVI-ik könyv más szerzőtől származik, mint az eredeti Iliás, s hogy azt egy későbbi rendező kéz igtatta bele.

Ezen ellenvetés azt tételezi föl, hogy a homéri költemények csupán a hallgatók kíváncsiságának legrövidebb útoni kielégítése végett támadtak. Mily hibás ezen fölfogás, onnan is kitűnik, hogy az Iliás részeiben, melyeket elleneink önálló daloknak vagy eposoknak tartanak, szintén kerülnek elő közbeszótt mellékesemények, melyek a cselekvény folyamát föltartóztatják s a hallgatót kínos feszültségben hagyják. — Ha a költő jónak tartá a hajók meggyújtását említeni; mi természetesebb a hallgató részéről, mint hogy kérdezze: mit csinált tehát e helyzetben Achilles? hiszen már most ő is veszélyben forog. Vajjon még sem indul meg a szíve? Nem tesz-e önérdékből ellenkészületeket? Mind ez szintén a kíváncsisághoz tartozik. Tehát költőnknek, ellenfeleink védve szerint is, ki kellett ezt elégitnie. S ha megtudja a hallgató, hogy Achilles Patroklost küldi a trójaiak ellen: nem fogja-e tudni akarni, vajjon maga megy-e csak, vagy kísérik őt mások is sat.? Úgy hogy épen a 130—273. versek kihagyása által nem volna kielégítve a hallgató kíváncsisága. De a költemény oeconomiját nem egyedül a hallgatók kíváncsisága szabályozza, hanem az események menete is. Költőnk nem hagyhatja örökké daczos gyűlöletében Achillest. Mire az ajándékokat ajánló Agamemnon őt nem bírhatta; arra *kezdi* őt most indítani a görögök közös veszélye. Nemes lelkét nem lágyította a roppant gazdagság ígérete; de keménységét a nemzetiség szeretete olvadásra hozza, s ez az engesztély első lépése, mert legjobb barátját küldi előre a harcza. — Valóban ezen kérdéses 137—277. versek nélkül nem is lehetne érteni Achilles további föllépését s az Iliás további folyamát; úgy hogy mi ezen ellenvetést a legilletlenebbnek tartjuk. — S minő nehézség fekszik az Achilles imájában, hogy engedje meg Zeus Patroklosnak a trójaiakat elüzni, nem pedig a tüzet eloltani? Ez csak szörszálhasogató metaphysikai bibelődés. Vajjon nem fontosabb-e a trójaiakat elüzni, mint csak a tüzet eloltani? Az eloltott hajót ismét fölgyújthatják a trójaiak; de

ha egyszer elüzettek, nem csak könnyen el lehet a tüzet oltani, hanem másodszeri keletkezését is lehetetlenné tenni.

29-ik **Ellenvetés.** „Az Achilles pajzsának leírása a XVIII. énekben nem függ össze a történettel — mondja Hermann — melyet félbeszakaszt. Maga a pajzs alkotása sem felel meg a czélnek, melyre készült, s nem gerjeszthetne rémületet a csatában; mert a helyett hogy rettentő tárgyak volnának rajta, oly apróságokat tartalmaz, melyek legkevésbé sem vonatkoznak harcz-i tettekre, s olyan kicsinyek, hogy csak nagyító üveggel lehet megkülönböztetni. Lehetetlen is, hogy Vulkán ilyen mesterművet képes volt volna ily rövid idő alatt elkészíteni. Hozzájárul még, hogy a Homér korában az ilyen műhöz megkívántató mesterségek még ismeretlenek voltak. Következéleg ezen leírás csak egy későbbi kor szüleménye lehet, melyet az athéni kiadó az Iliáshoz csatolt.“

A pajzs leírása annyiban függ össze az általa félbeszakasztott történettel, a mennyiben Achilles elvesztvén saját fegyvereit és pajzsát Patroclus halála által, újakra volt szüksege, melyek szintén, mint az előbbie, isteni hatásuak legyenek; ez által elegendőleg igazoltatik Thetisnek elmenetele Vulkánhoz új fegyverkészület kaphatásáért. Hogy a pajzs istenileg ki volt ékesítve, abból még nem következik annak czéltalansága. Itt alkalmazhatni Horácz mondatát: *omne tulit punctum qui miscuit utile dulci*. Az Iliás minden könyve elég borzasztó jeleneteket tartalmaz, úgy hogy magának a szerzőnek is éreznie kellett, hogy azok közé némelykor a béke, családai élet s vigalmak jeleneteit is közbeszőni szükseges. Itt rejlik a pajzs sokféle tárgyainak oka, mert a költőnek hallgatóit is szem előtt kellett tartania, hogy az emberi élet különféle változatoságainak előadásával őket gyönyörködtesse. — Ha Vulkán isten volt, természetes, hogy ő ily művet rövidebb idő alatt is teremthetett. Furcsa, hogy egy költészeti isten mesterembereink prózai eljárása szerint ítéltetik meg! Meglehet, hogy az ily műhöz megkívántató mesterségek még ismeretlenek voltak a Homér korában; de épen azért az egész csak költeményes leírás. Hány költeményeink vannak, melyekben óriások, tátosok sat. vagy oly paloták, kertek sat. iratnak le, minők soha sem léteztek? Abban áll a költő sza-

badsága, hogy ő korának világánál nagyszerűbb lényeket és tárgyakat teremt képzeletében.

30-ik Ellenvetés. *Az Iliás eseményeinek időszámítása nem engedi azt egységes költeménynek tartani. Azon 51 napból, mely alatt az Iliás történetete végbement, 21 nap esik az első és szintannyi az utolsó ének cselekvényeire. Tehát a többi 22 ének cselekvényeinek véghezvitelére csak 9 nap marad, s ebből ismét 5 nap esik a 7-ik, 8-ik és 23-ik énekekre, úgy hogy azon tömérdek jelenetekre, melyek a 2-ik — 6-ik, 8-ik — 10-ik, 11-ik — 18-ik, 19-ik — 23-ik énekekben foglaltnak, mindegyikre csak egy nap maradna. Már pedig lehetetlen, hogy oly roppant számú események egy nap alatt fordúlhattak volna elő; honnan következik, hogy az Iliás több önálló énekből forrasztatott egy egészszé, miáltal ezen időszámítási ellenmondások keletkeztek, melyeket Homér, ha az Iliás ugyanegy szerzőtől eredett, bizonyosan nem követett volna el.*

Pisistrat a legtudósabb férfiakat hitta össze, hogy a Homér Iliását a szó- és írásbeli hagyomány nyomán rendbeszedjék. Hihető-e, hogy ezen férfiak, kik nem egyszer, hanem százszor olvasták el az Iliást, sőt legnagyobb részét könyv nélkül is tudták, nem ismerték volna az Iliás összefüggését, vagy hogy különálló eposokat egy egésznek mintájába szorítottak volna, a nélkül, hogy az időszámítási helytelenségeket észrevették? Ha észrevették és még is meghagyták, bizonyosan okuk volt reá az általános hagyományban és hitben, melyet megingatni nem mertek. Ha pedig nem vették észre, jöllehet a legfölvilágosultabb emberek voltak: úgy annál kevésbbé lehet követelni, hogy egyes költő, Homér, ily roppant művében időszámítási viszonyokat vegyen tekintetbe.

Egyébiránt nem is áll, hogy *költészetileg* lehetetlen egy nap alatt oly sok eseménynek előfordúlnia, mint az Iliás több énekében; mert az Iliásban minden az istenek akaratóból és befolyásával történik; a hol pedig istenek működnek, ott, a homéri kor fölfogása szerint, egy nap alatt még többet is lehet véghez vinni. Ha jelenkorunkban írna valaki olyan epost, melyben egy nap alatt több csata, parlamentirozás, párviadal, előrohanás, visszavonulás, fegyverszünet, holtak eltakarítása stb. fordulna elő: nem találna-e mind ennek lehetősége támaszt

az újabb történetben, mely bámulatos tetteket jegyzett föl a háborúk menetéről? Annál kevésbbé lehet tehát főnakadni, ha regészeti korban istenségek hadvezérlete alatt tett tettei tornyosul.

B e f e j e z é s.

Az előadott ellenvetések czáfolatából látszik, hogy minő ingatag alapon nyugszik azok véleménye, kik az Iliást több szerzőnek tulajdonítják. Érveik gyöngé voltát az is bizonyítja, hogy midőn e szerzők számát meg kellene határozniok, egymást ostromolják, s mindegyikök másképen állítja össze az Iliásnak állítólagos önálló dalait.

Így *Lachmann* szerint (*Betrachtungen über Homers Ilias*. Berlin 1847.) az Iliás *tizennyolcz* nagyobb önálló dalból illesztett össze, s legalább 18 szerzőtől származik. Nevezetesen az I, 1—348. v. és 431—492. v. egy egészet képeznek. A többi részek, ú. m. 349—430. és 493—611. pedig nem származhatnak ugyanazon szerzőtől, ki a főlebbi egészet költötte. -- A 2-dik dalt a II. énekben találja, hol még is idegenszerűnek tartja a 786—815. verseket, mint bevezetést a trójaiak névjegyzékéhez. A görög hajók elősorolása pedig külön dalt képezett. — A 3-ik dal a III, 16. v. kezdődik; de ezen énekben is csak a 16—102, 111—115, 314—382, 449—461. versek valódiak; a többi mind későbbi hozzáadás, úgy hogy Priamus és Helena nem tartozhatnak ide. — A 4-ik dalt a IV, 1—421. v. képezik. — Az 5-dik dal a IV, 422. versben kezdődik s természetes kapcsolatban áll a II, 483 vagy 780—785. verseivel, úgy hogy ezek együttvéve ugyanazon szerzőtől származhattak, s egy dalt képezhettek, melyhez még a VI. ének 1-ső verse is tartozhatott. — A 6-ik dal a VI, 5. versénél kezdődik, mely azonban nem látszik emlékezni a 3-ik és 4-dik dalra, hanem összefüggésben áll a VII. könyvvel, úgy hogy ezzel a 312. versig egy dalt képezhetett. — A 7-ik dal a VIII. 253. v. kezdődik s a 487. versig tart. — A 8-ik dal az Achilleshez küldött követséget tartalmazza, tehát a IX. könyvet, s későbbi hozzáadás. — A 9-ik dal a Dolonia, vagyis a X. könyv, s ismét más szerzőnek munkája. — A 10-ik dal részei: XI, 1—71,

84—192, 195—207, 210—496, 521—539, 544—557; XIV, 402—507; XV, 220—221, 232—257, 262—269, 271—280, 306—327, 515—590. v. — Itt tehát Lachmann ellentétben áll Hermannel, ki a 10-ik dalt a XI. könyvben végződni állítja. A 11-ik dalt a XII. könyv falmelletti harcza (*τειχομαχία*) képezi, kihagyván a 118—124, 127—136, 141—153, 162—181 verseket. — A 12. dal tartalmát a XIII. könyv képezi, kivétvén a 92—93, 149—169. verset; s fő tárgya a 330—344, 361—678. versekben központosúl. — A 13-ik dal részei a XIII, 345—360, XIV, 153—369, 389—441, 508—522; XV, 1—219. v. — A 14-ik dalt képezik: XI, 497—520, 558—848; XV, 281—305, 328—366, 381—514. v. különféle szerzőktől. A 15-ik dal részei: XV, 592. v. — a XVII. könyv végéig, de nem ugyanegy szerzőtől. A 16-ik dal a XVIII—XXII könyvekből áll, melyek egy szerzőtől származnak, és sokkal silányabb költészeti becsűek, mint az előbbieik. — Végre a 17-ik és 18-ik dalt a két utolsó könyv képezi.

Grote (History of Greece 2-ik köt. London 1846.) már másképen fogja föl a dolgot. Szerinte az 1-ő és 8-ik ének, valamint a 11-iktől fogva a 22-ikig bezárólag levő énekek képeztek e költeménynek eredeti szervezetét, melyekben az Achilles tettei adatnak elő, s melyeket azért Achilleisnek nevez. De a 2-ik, 3-ik, 4-ik, 5-ik, 6-ik, 7-ik és 10-ik énekek sokkal tartalomdúsabbak, s Iliássá változtatják az Achilleist. Ezen énekek semmivel sem alábbvalók az Achilleisnél, sőt a görög epika legmagasztosabb ömledézései áradnak el bennök. Azért nem is lehet bizonyossággal következtetni, hogy az Iliássá növekedett Achilleis több szerzőtől ered; mivel ugyanazon szerző maga terjeszthette ki az eredetileg kisebb terjedelemre tervezett költeményét. Hogy ez korunkban is történt, bizonyítja a Göthe Faustja. Mind a mellett a 2—7, a 9-ik és 10-ik énekeket más szerzőknek tulajdonítja, s a 23-ik és 24-ik énekeket is idegen hozzáadásnak tartja, mivel Hector halálával végét érhetette a költemény.

Így tehát Grote szerint az Iliásnak csak *öt* vagy *hat* szerzője volna, nem pedig tizennyolcz.

De midőn Grote a XVIII—XXII. énekeket az Achilleishez számítja és Homérnek tulajdonítja, akkor Bernhardy

(*Grundriss der griech. Litteratur. I. Theil. Halle, 1852.*) azt vitatja, hogy ezen énekekben sok idegenszerű anyag és gondolat találkozik szellemi bágyadsággal, s hogy ezek nagyon elűtnek a többi énekektől; azért más szerzőktől erednek.

Cauer (Über die Urform einiger Rhapsodien der Ilias. Berlin, 1850.), ki szintén önálló dalokra osztja a könyveket, mindjárt a 10-ik dalra nézve czáfolgatja Lachmannt, mivel az ő összeállítása szerint ellenmondásokat foglalna magában. Zevs, ki segélyét ígérte Hektornak, nagyon rosszul tartaná meg szavát, ha megengedi, hogy Hektor mindjárt az első találkozáskor Ajaxxal halálveszélyesen megsebesíttessék. Zevsnek nem is kellett volna megengedni, hogy Hektor és Ajax összekoczczanjanak, ha kegyenczét, Hektort, oltalmazni akarta. — A mint jelenleg olvassuk ezen eseményt, nem találunk semmi ellenmondásra, mivel Juno csel által altatja el Zevst, kinek tudta nélkül és akarata ellen sebesül meg Hektor. De Lachmann kiküszöbölvén ezen epizódot a Zevs elaltatásáról, megfoghatalan ellenmondást hoz a dalba. — Más részekben is czáfolgatja Lachmannt, nem tudván megegyezni az általa körülírt önálló dalok tartalmával.

Miként lehetne tehát igazuk ezen és hasonló tudósoknak? Hiszen mindegyik másképen darabolja föl az Iliást! S minő elv vezérli őket ezen eljárásban? Csupán alanyi fölfogásuk! Innen van, hogy egyikök homérinak tartja azt, a mit másikuk elvet, mert különbséget vél látni a nyelvezetben, az ecsetelés élénkségében, az elbeszélés lánczolatában, s más mindenfélében! De ők megfélelkeznek arról, hogy ritkán van egyéniség, mely életének minden órájában ugyanaz maradna, hanem hogy sokféle változásoknak van alávetve, melyeknek nagy befolyásuk van munkájára. Ők nem gondolják meg, hogy eljárásuk szerint majdnem minden munkának szerzői egységét kétségbe lehetne vonni. Nem olvassuk-e mindennap a bírálatokban, hogy e vagy ama drámában nincsen elegendőleg okadatolva a cselekmény, hogy a cselekvő személyek hibásan vannak jellemezve, hogy az egyik fölvonás remekül van kidolgozva, holott a másik bágyadt és úntató? De következik-e ebből, hogy az egész munka nem származik ugyanegy szerzőtől? Ha e következtetés nem érvényes a jelenkorban, miért

volna tehát érvényes az Iliásra nézve? Hiszen a logika szabályai örökké ugyanazok. Ha Vörösmarty hőskölteményeinek mindegyikében vannak külön sajátságok, ha az Arany *Toldija* és *Buda halála* között sokszerü különbséget találunk, a nélkül, hogy e munkák szerzőinek egységét tagadnók: ésszerű-e ugyanilyen okoknál fogva az Iliás szerzőjének egységét tagadnunk?

Mind ezeknél fogva azt állítom, hogy az Iliásnak csak egy szerzője volt, és pedig Homér, kit az egész classicus hajdankor történelmileg bebizonyított személynek és az Iliás költőjének tartott. Én Suidassal vagyok egy értelemben, a ki (*Ὅμηρος* és *ἰαψοδοὶ* alatt) azt mondja, hogy Homér nem írta egyszerre az Iliást, hanem részenként, időnként; hogy vándorlása közben más-más részét hagyta különféle városokban; — s hogy az ott találkozó dalnokok, kik később rhapsodoknak nevezettek, megtanultak egy vagy több részt az Iliásból, s elszávták a nép előtt.

Nagyon természetes, hogy a rhapsodok, kik mindig a hallgatók kedvét keresték, többnyire csak olyan énekeket vagy énekdarabokat szavaltak, melyek leginkább tetszettek az összegyűlt népnek. S épen ezért némely verseket meg is változtattak vagy közbetoldottak, hogy hallgatóiknak hizelegjenek.

Mivel pedig e rhapsodok számosak voltak s különféle vidékeken elterjedve, könnyen gondolhatni, hogy sok *varians* támadt az Iliásban; s minél inkább elszaporodtak a homéri költemények kéziratjai, annál többet eltértek egymástól, úgy, hogy az alexandriai korszakban, 323-tól kezdve Kr. e., azon dolgoztak már a görög tudósok, miként állíthassák elő eredeti tisztaságában a homéri szöveget. Az ephesusi Zenodot, alexandriai könyvtárnok 280 év körül Kr. e., összehasonlítván s megrostálván a sokféle homéri példányokat, javított példányt létesített, mely azonban ellenzékre akadt az akkori tudósoknál. Ennek folytán az ő tanítványa, a byzanci Aristophanes, 264. év. Kr. e., iparkodott a nyelvtan és történelem segélyével a homéri szöveg eredetiségét visszaállítani; azért számos verseket vett vissza, melyeket elődje kihagyott vala. S higgadt bíráló eljárásánál fogva megkedveltette az akkori világgal a saját ja-

vitású homéri szöveget. Őt azonban ismét túlszárnyalta a samo thraciai Aristarch, 150. körül Kr. e., kinek homéri szövege mint *tekintély, vulgata* fogadtatott el. Az Aristarch föllépte után két főpártra szakadtak a görög tudósok; az egyik Aristarchot, a másik ellenfelét, Cratest, követte, s névszerint Callistrat, az ifjabb Zenodot, Demetrius Ixion. Aristarch követői pedig voltak Ammonius, Parmeniscus, Didymus Chalcenterus. Ezekre számtalanszor hivatkoznak az Iliáshoz írt scholionok, valamint a Tyrannio szövegére is, ki Lucullus korában mint hadi fogoly került Rómába.

Apion volt az utolsó az alexandriai itészek között, ki a homéri szöveg javításán dolgozott.

A Krisztus utáni III-ik és IV-ik században az Aristarch és Apion példányának alapján újlag átvizsgálták a görög tudósok a homéri szöveget, s új példányt készítettek, mely azután forrása lőn a többi kiadásoknak.

Ezen itészek a legmélyebb tudománnyal fogtak hozzá a homéri szöveg eredetiségének megállapításához, de egyiköknek sem jutott eszébe ágába az Iliásnak több szerzőjét gondolni, hanem mindnyájan azon dolgoztak, hogy az Iliásban a műköltemény egyöntetűségét mutassák ki. Természetes, hogy ezen eljárásukban sokszor eltértek egymástól, azon felkezet elvei szerint, a melyhez tartoztak. Így történt, hogy belátásuk szerint némely verseket, mint gyanúsokat, kihagytak, — másokat, melyek azelőtt gyanúsoknak tartattak, ismét fölvettek.

A rhapsodoknak tehát és az utánuk következő criticusoknak eljárásából mindent meg lehet magyarázni, a mi az Iliásban akár összefüggetlen, akár ellenmondó, a nélkül, hogy a Wolfianusoknak minden történelmet leromboló föltevéséhez folyamodjunk, mely minden tettelegesnek, a századok által szentesített hagyományoknak, tagadására vezet.

Azért nagyon vigasztaló a tudományra nézve, melynek föladata a túlesapongó kritikát mérsékelni és útbaigazítani, hogy voltak és vannak férfiak, kik, mint csillagok ragyogva az irodalom egén, a Wolfianusok hypothesisének tarthatatlanságát bebizonyítani kedves föladatuknak vallották.

Így *Sainte-Croix* már 1798-ban föllépett e munkájával: *Réfutation d'un paradoxe littéraire de Mr. Wolf.* (Paris).

Voss János Henriknél, mint Homér német fordítójánál, senki sem ismerte talán jobban a görög hősdalnok munkáit. *Antisymbolik* című munkájában (Stuttgart, 1824—1826.) megengedi, hogy Homér nem egyszerre képezte ki tökéletes szépséggé az ő munkáit. Meglehet, hogy az eredeti Iliás valamely thessali ünnepélyre volt szentelve, s 6—8 rhapsodiából állt, melyekben Achilles és fő elleneinek tettei rajzoltattak. A dalnok Hellasban és Argosban hangoztatván énekeit, s látván, hogy minden vidék a maga néphőscinek magasztalásait is szeretné halhali, bővítette munkáját halhatatlan énekkel a vitéz Ajax-, Diomed-, Idomeneus-, Agamemnon-, Menelaos-, Nestor-, és Ulyssesről. Így lőn terebélyessé az Iliás, nem idegenszerű hozzáadások által kívülről, hanem benső csirájának kifejlődésével. Kérdezzük csak Klopstockot, Göthét, s Lessing szellemét, nem fejlődnek-e így ki a költő tervei?

Ugyanazon időtájban egy új harczos lépett a küzdőterre a homéri egység mellett, t. i. Lange G., a következő munkával: *Versuch, die poetische Einheit der Iliade zu bestimmen. Ein Sendschreiben an Göthe.* (Darmstadt, 1826.). És Göthe, ki azelőtt a Wolfianusokkal tartott, csakugyan változtatta véleményét, a mint ez „*Homer noch einmal*“ című értekezéséből és az említett Lange egy másik munkájából (*Über die Kyklischen Dichter.* Mainz, 1837.) látszik.

Ulrici megmutatja az Iliás művészeti szerkezetéből, mely az epikai költészet minden kellékeinek megfelel, a Wolfianusok alaptalan okoskodásait. (*Geschichte des griechischen Epos* Berlin, 1835.)

Nitsch szerint, ki a legelső philologok egyike, Homér eredetileg írásba foglalta költeményeit; mivel kézirat nélkül lehetetlen lett volna föntartásukat biztosítani, nem levén sem elegendő, sem biztosító a dalnokok és szavallók emlékezete, kiknek minden esetre szükségök volt kéziratokra, nehogy az eredetit elferdítsék. Miután továbbá a régiek a Homér költeményeit nagy érdekekkel és gyönyörrel hallgatják vala, valószínű, hogy azokat tüstént írásban jegyezték föl maguknak.

Legutolsó munkájában (*Beiträge zur Geschichte der epischen Poesie.* Leipzig, 1862.) csak azt engedi meg, hogy Ho-

mér néhány régibb dalt részint átköltve részint bővítve vett föl saját műkölteményeibe.

V. ö. *Meletemata de historia Homeri maximeque de scriptorum carminum aetate*. Hannov. 1830—1837.

Nägelsbach (*Anmerkungen zur Ilias*. Nürnberg, 1850.) szerint is az egész Iliást *egyetlen egy* költő szerzette. Valamint Shakespeare, midőn darabjait írta, nem gondolt arra, hogy azok majdan nyomtatásban fognak az olvasó előtt fekiüdni, hanem csak a színpadot tartotta szeme előtt, hol darabjai a jelennek pillanatában hatást gyakoroljanak: úgy Homér is a hallgatók körét vette figyelembe, midőn költött.

Az angoloknál nagy szakismerettel írtak a Wolfianusok ellen *Payne Knight*: *Prolegomena ad Homerum*. (Lipsiae, 1816.) *Coleridge* (*Introduction to the Study of the Greek Poets*. Homer. p. 39.). A híres regényíró s diplomata *Lytton Bulwer* e munkájában: *Athens: its rise and fall, with views of the literature, philosophy and social life of the Athenian people*. (I. Könyv. 8-ik fejezet.). Munkáját *Fynes Clintonnak* ajánlá, a *Fasti Hellenici* nagynevű szerzőjének, ki ezért az egész tudományos világ háláját érdemelte ki magának s ki szintén az Iliás szerzői egységét pártolja.

Ugyanczt teszi *Talfourd*, *Early Greek Poetry* című munkájában, mely e gyűjteményben jelent meg: *Encyclopaedia metropolitana: or, System of universal Knowledge. Greek Literature*. London, 1850.

Vége *Gladstone* is, az ünnepelt államférfiú, egyetlenegy Homérban hisz, mint az Iliás szerzőjében. (*Studies on Homer and the Homeric age*. London, 1858.)